
Проза

Милуника Митровић
ЗАПИСИ НА ВЕТРУ

На корицама:
У одласку, фото Gorkow

Књигу препоручују
Бојана Стојановић Панџовић
Миленко Пајић

Милуника Митровић

ЗАПИСИ НА ВЕТРУ

Београд
2012.

*Успомене су
ловачки ројови
чији звук умире у ветру.*

Гијом Аполинер

*

Пустила сам тишини на вољу. Улази.

Испуњава моју собу, читаву кућу, поље, бескрај космоса. Какав дар без најаве! Јединствен осећај, без и најмање nelaгоде, усамљености, празнине. Напротив, час испуњености, мира. Са собом, са свима одсутно присутним. Са оним што је икада било, јесте, и што ће бити.

И намах, само радосни пој птица. Као да и њих тек откривам. Као да ме оне сада, тајновито скривене ту иза прозора, у своме царству, са неким разлогом – проналазе. Светлуцају.

Има ли лепше музике од тишине, кад јој успе да се овако огласи!

Том хармонијом помешаних гласова.

Споља. И у мени.

**

Нити је прispело лето, нити је више пролеће. Тиха, облачна ноћ, без икаква покрета. Без звезда, и људског гласа. Небо и земља, ваљда зачарани мирисима, спавају сљубљени.

Само зрикавци зането увежбавају један те исти, свој љубавни рефрен. Полетни знак цикличног обнављања живота. Невидљиво пулсирање.

Као да су се сви живи људи, необјашњиво некуда одселили. Можда за својим прецима.

Или на неку другу, поузданију планету? У не-
постојећи свет нове Аркадије... Та мисао, спора
и недовршена, покушава да се пробије кроз мој
дух.

А онда, зачуђено застаје.

И окреће другу страну мога јастука.

Многе ствари можеш да нађеш само у своме
сећању. И нигде другде, доиста. Одатле, можеш
да узмеш што год хоћеш, колико желиш.

И колико ти треба...

Сећање је као стари бунар пун свеже воде.

Треба само затворити очи, и захватити.
Огледаш се, ако се боље над њега наднесеш. Под
ведрим небом, у сунчаном дану.

Дану, као што је овај.

НА УРАНКУ

*Ускоро више неће постојати нико
ко ме је познавао као дете
и то ће бити крај мој детињства.*

Јелена Ленголд

Не знам ни сама, колико пута сам се опраштала од краја свога детињства. Ако ништа, о томе сведоче моји прастари дневнички записи са непотрганих страница у фрагментима, преписка, прва заљубљивања, колективна фотографија са мале матуре, почетак средње школе. Можда је довољан доказ, и само она олињала лутка од струготине, затурена, некада давно склоњена у подрум са гардеробом, коју је носио неко много ситнији од моје данашње фигуре. Својевремено, мојој деци сам препричавајући и домишљала неке бајковитије епизоде раног детињства пред спавање, у несташици нових прича које би их брже одвеле у сан.

Ипак, сад видим да никад нисам тачно утврдила стварни крај властитог детињства, а био би ред! Наравно, дете се у човеку никад не истопа сасвим, само о томе ретко кад стижемо да размишљамо. У суровом свету, ваљда је пријатније себе видети као одувек одраслу, зрелу и мудру особу, него оно уплашено, себично и увек емотивно гладно дете? Па опет, то је мало неправично, повлађујем себи. Чини се да је све у најбољем реду, све док наше детињство неко

памти. Најчешће нас на њега подсећају родитељи, затим старији рођаци, суседи, и други знанци-сведоци наших дечјих болести, несташлука, најлепших хаљиница, успеха и првих падова са бицикла, санки, или гране најслађе трешње у крају. Овде сад не рачунам она вршњачка задиркивања, и сентимент који се само са школским друштвом узајамно здушно размењује. О томе најмање мислимо док се посвећујемо одрастању своје деце, а стражари нашега још увек су ту, на овоме свету. А после, кад они оду, спусти се коначна завеса, и позориште се празни. Остаје без малих глумаца, и без гледалаца који су их обожавали, гледајући њихове најбриљантније, никада више тако искрено одигране животне улоге.

Дође једном, дакле, и то време кад више нема ко да се сећа. Неизбежно, са сетом што запљускује наше биће, па и овакав један нехотични запис. Она прети да поплави надолазеће слике у реченицама, и белине које се отварају између њих попут месечевих кратера. Слично, како је и немирна речица с пролећа, кад надрубујице из њених планинских притока, плавила поље, улазила у цветна царства наших дворишта, у наше душе. Пролазне и смртне, као што јесу и сва дворишта, царства и делања људска – само записи на ветру.

И сад ме од тог налета свепрожимајуће сенке меланхолије, једино може спасти нешто од оног што је остало, можда опипљивије од

сећања. Данас, тражећи нешто друго међу старим породичним фотографијама, изненада сам открила једну, на коју раније нисам обраћала пажњу, а сад као да се својом очуваношћу сама препоручила. И она је, попут осталих из тог доба, црно-бела, са фино изрецканим белим обрубом. На полеђини, стоји препознатљива елипса љубичастог печата, са презименом чувеног фото мајстора из најближег града, без датума.

А на фотографији – друштво у лепом расположењу! Шест средовечних мушкараца, у својим најбољим годинама, и оделима. Седе или чуче, негде у природи, са чашицама у руци, на здрављају једни другима. У позадини, стабло старог хрста још неолистано, и нежне гране неког уцвалог воћа. Јутро обећава сунчан дан, види се по оштрини сенки њихових ногу. Свима су лица ведра, спонтано се осмехују, без оног уобичајеног позирања и напетости пред блицање чудесне црне кутије, апарата на три ножице. Као да нису свесни тренутка који ће бити овековечен, у једном лепом издању, баш на овом првомајском уранку. А таква дружења у освет сваког првог мајског дана па до поднева за Празник рада – била су у та времена устаљени ритуал, мада још увек обележаван веома скромно. Државни чиновници, и они партијски правверни, водили су на ове уранке и остале чланове својих породица. Носило се нешто хране, шта је ко имао, а од пића најчешће домаћа ракија

„мученица“. За нас децу, не сећам се да је било некаквих напитака, сем чисте воде са најближег извора или чесме. Обично се бирало неко лепо место на околном узвишењу, не превише удаљено од насеља. На овој фотографији препознајем једно од таквих, одмах понад варошице, које је дуго остало култно за овакве празнике. Ту се ложила ватра, понешто пекло на њој, кувала „врућа“, певало, а понекад и хармоника развлачила. На овој фотографији, међутим, виде се само весели пријатељи, окупљени око флаше, како се предају искреном густирању чисте животне капљице, испробавајући јој снагу, угођај и обећања.

Поред мога оца, шефа Месне канцеларије, који је у јасно осветљеном полупрофилу најближи камери, први с десна, препознајем без много напора и остале. Горе лево, најмаркантнија фигура нашег свештеника, седи са црним шеширом на глави, у своме посебном, „цивилном“ оделу које је ретко носио. Ниже од њега је, мало накривљене главе, увек мршав и мало разбарушени, управник поште. У средини, најстарији члан ове првомајске дружине, мало проћелав али у одличној форми, први представник послератне локалне власти, познати предузетник мале привреде, обућар и угоститељ. До њега, са брчићима ала Клерк Гебл, лепушкасти пољопривредни техничар у нашој Задрузи. Сасвим иза, провирује насмејана глава познатог весељака, конобара у државној кафани. За мене,

ништа чудно у саставу овог знаног друштва, које са раздаљине ових година, разазнајем као ондашњу малу елиту, типичну за оваква места. Једино, збуњује ме присуство свештеника, тада јединог духовног лица целе наше парохије. Он је ипак ту, иако мало неочекиван гост, чудноват не само зато што му је фотограф “случајно одрубио” део великог шешира и високог чела, већ због званичног односа тадашње државе према религији и цркви. Иако полуосмех титра на његовом упечатљивом лицу, оборени капци скривају очи које гледају доле, ка чашици у руци, можда желећи намерно да прикрије израз свога задовољства, што се нашао јавно у томе друштву, и таквој прилици. Или је, можда, мислио на нешто сасвим друго. Загонетку његове необичне личности, међутим, није разрешио ни каснији лагодан живот, популарност и угледна свештеничка каријера спретно преплетана са његовом вољом за пуним световним животом. Потом ни изненадна, трагична смрт која га је однела једне зиме у загрљај ледом оковане реке.

Не знам сада, куда би ме све одвела даља анализа ликова, гранање и укрштаји судбина ове шесторице људи, који су тако смирени у ведрини уранка, заједно са мојим оцем, остали залеђени на овој фотографији, испод чије сјајне површи још негде врлудају крпице, и слатке мадленице детињства. Свакако, била би то одвећ предуга, пространа прича. Данас, кад ниједног од њих више нема, та ненаписана прича само

је пелудни посед мојих сећања који се слеже у речи. У читав један свет нестао попут поподневног сна. Да се више никад не врати.

ЦРТЕЖ

*Детињство је врло озбиљно време,
када уојшће нема свакидашњице,
кад свакодневни животи и диће
нису раздвојени.*

Радмила Мечанин

Имам и ја свога пса, мада не волим псе. То је један бели рундов, осенчен великим тамним пегама, са љупком шареном њушком. Ни одвише млад, а нити стар, у својим најлепшим годинама. Могао би бити пожељан кућни љубимац или чувар поседа, иако није представник какве угледне расе. Ипак, не могу га никоме показати, извести у шетњу, а ни поклонити. Немам његову фотографију, или цртеж из школске вежбанке, где он у ствари скривено живи, постојан само у мојој глави. Знам, данас је богохулно рећи да не волиш псе, сумњаш у племенитост њихових тајних наума, не разумеш њихов језик, да их се зато плашиш... Јер ово време, као да све одлучније усмерава наше милосрђе више ка псима, него што иде у сусрет крхкости људске блискости и осећајности.

Како је, уопште, мени припао баш тај дивни пас доброћудних, крупних очију, ево још увек наше мале, заједничке историје.

У време мога детињства, основци у сеоским школама још нису имали готово никаквих очигледних наставних средстава, књига за децу,

визуелних техничких помагала. Наравно, ако се изузму она најосновнија, као што је школска табла, креда, понека географска карта, лењир, танки прутић увек приправан у углу учионице. Срећом, наша учитељица је била обдарена многим вештинама, а нарочито је одлично цртала. Из прве руке, на табли њени живописни цртежи свега и свачега, а особито животиња, искрсавали су лако пред нашим задивљеним очицама као неком чаролијом. Те, готово опипљиве црно-беле слике, могле би и данас мирно настанити сваку маштовитију сликовницу. Али, њени цртежи са табле, убрзо су морали бити сурово избрисани сунђером због наредних часова других предмета и новог градива. Потом и годинама, које су следиле једна за другом, њој и нама. Сваком понаособ и заједно, запућене ван учионице у нешто неповратно, замућено и далеко.

Негде у другом разреду, учитељица нам је задала на часу да у својим свескама цртамо пса. Свога пса, по сећању – казала је. Слични часови цртања, без гледања у живи или нацртани модел, за мене су били права мука коју нисам себи смела признати. А одличном ђаку да то повери учитељици, или било коме, никако није приличило. Животиње су ми задавале највећи проблем, док је са птичицама, цвећем, воћем и дрвећем, облацима и сунцем, већ ишло много лакше. Уз мој недостатак дара за цртање, удружила се и околност да наше домаћинство није узгајало животиње, нити смо имали

тада уобичајене љубимце – мачку или пса, као што је то било код већине осталих. Међутим, сада је учитељица тражила да то буде пас, а не нешто по нашем избору. Да сам могла бирати, био би то свакако зека са крајње поједностављеним контурама, које сам била некако савладала. Али, видела сам да ми сада спаса нема. Ближио се крај школске године, требало је поред осталих, заслужити и петицу из ликовног. Паника је обузела моје срце, а оловка у несигурној руци стално је ишла погрешним, неподвиженим правцима попут гуске у магли. Па опет, морала сам цртати, иако призивање облика било каквог пса из магле у мојој глави, није давало никакав видљив резултат. Већ сам била на ивици суза, кријући своје лице од учитељице која се шетала по учионици, застајала код слабијих ђака да осмотри како се сналазе, и да им помогне. У своје најбоље ђаке, свакако, она није сумњала. Ови мучни минути све су брже јурили ка завршетку часа, а мој цртеж није одмицао даље од умрљане скице за неку животињу тешко препознатљивог обличја, која не наликује фигури пса. Из овога је, можда, могла пре искрснути овца него пас, било ми је јасно. Ипак нисам престајала да брискам и поново покушавам да доцртам неки детаљ карактеристичан за пса, али нисам успевала да се сетим. Мој незамисливи пас је дефинитивно запао у ћорсокак.

Али, тад се изненада учитељица нађе крај моје клупе, и наднесе над моју свеску. Без речи,

својом руком на празној страници моје свеске нацрта „свога“ пса. У магновењу, сва укочена, одједном угледах лепог рундова како се осмехује, мени или учитељици, нисам тачно разазнала. Она се потом удаљи од моје клупе попут тихог анђела спасиоца, опет без речи.

При крају часа, пошла је од клупе до клупе, погледала и одмах оцењивала наше радове. Напета од ишчекивања, седела сам као на жеравици, гледајући само учитељичиног пса као да је жив у мојој весци, са помешаним осећањима дивљења и једне болне nelaгоде, до тад непознате. А онда се лепа, обла као крушка црвена петица са потписом, спусти испод шапа њеног пса. Убрзо је школско звоно огласило крај часа, али не и почетак олакшања мојој узнемиреној савести.

Изгледа да је моје нерасположење било код куће тако упадљиво, чим су брижни родитељи почели да ме испитују о догађајима у школи, можда оцени мањој од петице и сл. Најпре сам негирала да ми се било каква непријатност десила, јер ме осећај срамоте спречавао да испричам о своме „случају“ са псом, учитељицом и незаслужено добијеном одличном оценом. Али, сузе су ипак провалиле из мене, и све сам им испричала. Учитељичиног пса нису ни погледали, тешили су ме помало кроз прикривени смех, најзад умирили како су знали и умели. Били су на мојој страни, али истовремено и учитељицу потпуно разумели. А лепо рундов, иако не са-

свим недужни узрочник гриже моје савести, остао је равнодушан на све то. Још дуго је потајно, изнутра, грицкао моју повређену сујету, не дозвољавајући јој да се потпуно успава, све до данас. На једној страни сујета, а са друге немирна савест ако понекад добијемо незаслужени дар, зар то нису само два лица наших несаница?

Заувек похрањен у оној давно загубљеној школској свесци, само мој, тај пас и даље се башкари на истој страници потпуно осамљен.

У једном тренутку, ипак сам га изгледа посвојила, као посебан дар најбољих намера моје племените учитељице. Тако јединствен, питом и безнадежан, без имена и година, можда и упркос томе, није га прашина заборава избрисала из моје главе. Ма и најмањи ожиљак који време не зацели, зар најдуже не сведочи о неком страшном тренутку загрљаја нашег властитог бића са животом?

AVE, СТАРА ПОШТО

Неко је већ забележио да је – једна од жалосних ствари овог нашега модерног доба то што велики део живота каквим смо га у младости знали, већ приметно ишчезава, или је на сигурном путу наговештаја свога нестанка. Некада је било овако, а сада другачије. Не зато што је време нас похабало, већ због тока ствари који нема пређашњи поредак, губећи обресе у межезу брзине и неслућених новина. Претежним делом људске историје, све до скоро, ипак није било тако, или се само све одвијало много спорije, неприметније. У старости, човек је некада могао рачунати на исто окружење, омиљену кухињу, новине, ентеријере, своје навике... Рецимо, мој деда је говорио да памти липу испред школе, раскошну лепотицу у зрелом сјају, коју сам и ја затекла на своме вековном месту када сам пошла у исту школу. У позним годинама, најчешће недељом и о празницима док се враћао из механе, како је звао своју омиљену, предратну кафаницу, деда би се заустављао да предахне на клупицама под њеним дебелим хладом, још који пут осладио њеним опојним мирисом. Призивајући своје успомене из школских скамија, које су и даље дочекивале ђаке прваке у највећој учионици старе школе. Сада, више није тако. Могла бих, у бескрај, низати сличне детаље из бивших детињстава предака, и тој дирљивој листи несталих ствари већ придодати неке из властитог.

Свакако, ништа није једном и заувек, поготову не дани младости. Као и људе, време нагриза ствари, помера њихове старе вредности, преображавајући их неухватљивом брзином у нове форме. А оне, што се више усавршавају, као да сужавају видно поље негдашњег смисла, искривљују појмове лепог и ружног, честитог и нечасног... Чинећи свет одвише видљивим и лако доступним, ипак, као да њихове суштине остављају негде изван простора природно призног у спољашњем одблеску. Изгледа, то је оно што највише жалости душу, нарочито ону која би, све до краја, хтела иза видљиве покорице да додирује невидљиво ткиво добро јој знатних облика. Оних, какве је волела, на њих свикла.

Зато, пластично и сетно, као слика са пожутеле разгледнице, понекад ми се враћа и дух наше добре, старе поште. Аутобус са огромним и развученим, из далека препознатљивим словима „Ракета“, годинама је уредно саобраћао кроз наше место, најављујући свој долазак вијугавим путем увек једнаким брундањем.

У рана јутра, са бројним путницима примао би и велику поштанску врећу, пуну писама, и других пошилики упућених на разне адресе, тада за нас теже достигнуг света. А увек исти, повечерњи час окупљао је мештане, нарочито нас млађе, да га попут неописиво свечаног празника, свакодневно ритуално чекамо. Неко је грлио свога јутрошњег путника повратника, понеко радосно пружао руке госту издале-

ка. Али, устаљена већина, заправо је очекивала само дневну пошту. Због тога ово своје једино јавно возило, као сталну везу са регионалним центром, једноставно је назвала – Пошта. Касније, аутобус је добио и своје друго популарно име по месту крајњег одредишта – „Варданин“. Сачекати на станици лично „Варданин“, значило је бити у току свега, и одмах преузети тек приспело писмо које је дуго путовало, јутрошњу штампу и какву другу пошилику. Такву повластицу, користили смо нарочито ми, који смо живели у близини станице и оближње испоставе месне Поште – Сеча Река. Иако пословично строг, душа и највиши ауторитет Поште био је за нас чика Милија. Вишедеценијски управник, а уједно и једини беспрекорно одани чиновник, ако не рачунамо писмоношу. Још пре вечери, он је сваки дан одлазио у локалну кафану испред које је уредни „Варданин“ заустављао свој бректави мотор. А приспевао је увек некако бучно, моћан као уморни прекоокеански брод. Чика Милија је истог тренутка преузимао сивкасту поштанску већу, са таквом одговорношћу као да добија само њему поверену какву државну тајну.

Ми смо се зато опрезно тискали иза његових леђа, пратећи његове дугачке кораке и повијени стас преко уске, подуже стазе до просторија Поште. Утишавали смо своје гласне шале и разговоре, као да би ово чудом приспело благо из вреће изненада могло некуд испарити, или

да нам га чика Милија може ускратити само ако се наљути. Наше напето узбуђење, прикривали смо некако, док смо ужарених очију гледали у малену коцку шалтера, пажљиво ослушкивали равномерне и одсечне ударе тешког жига по писмима и другим пошиљкама. А кад би ови почасни удари чика Милијине руке престали, завладала би тишина пуна напетог ишчекивања, у којој смо могли чути само откуцаје свога срца. Затим се чуо шушањ папира и прозивка имена. Ако би неко закаснио да се одмах јави, продијајући своју руку између других, после би тешко успевао одобровољити господара Поште да му пошиљку ипак преда. Само дисциплина и примерено понашање као у храму, за њега је био услов да буде предусретљив према мало несташним, најмлађим клијентима. А они су често имали задатак да понесу приспела писма и за своје старије комшије и рођаке.

После поделе поште, истрчавали смо у мрак скривајући своју озареност магичним добитком, или спласнута крила ако нама лично ништа није стигло. Па опет, остајала је нада да ће сутра увече верни „Варданин“ донети богастију врећу, и у њој жуђено писмо, неочекивану разгледницу или барем празничну честитку. Треба само преспавати, можда се и тајно помолити за добро здравље и срећно путовање спороходног, али издашног поштоноше.

Или, просто сањарити, испруживши руку длан све док не слети голуб писмоноша, или

те расани пригушени звук поштанског чекића који се пробија кроз дебеле зидове наше Поште, љупко шћућурене негде у пазуху брда западне Србије. Толико насушно, прижељкивало се тада прво писмо, радовало свако наредно. Као да га је Гласник света, нечијом драгом руком, слао на твоје име и адресу не би ли потврдио присуство још једног одрастања, приметивши важност нечијег анонимног постојања у беспућу остатка света.

Биле су то оне благотворне године, усхићене надом, слутњом једне уравнотежене, свеповезане и мирне будућности. Наш тадашњи, агилни наставник руског језика, оформио је *Клуб међународној иријателсџива*. У целој школи ова фантастична идеја убрзо је неочекивано стекла велику популарност. А такви Клубови, ваљда су онда ницали диљем Србије, под тим називом са истим циљем – да рашире преписку са руском децом и омладином. Из тадашњег СССР-а, до нас су некако допрле адресе неколико далеких нам вршњака, а потом су се оне брзо умножавале, и временом гранајући умрежиле скоро као данашњи Фејсбук. Веровали смо да ћемо тако, заиста, практично боље научити руски језик, који је потиснуо из основних школа учење других страних језика. Наравно, и мене је ова инфекција „руске преписке“ захватила свом жестином. Летеле су стотине писма и тамо, и овамо! Нашу Пошту су заплуснули таласи препознатљивих руских слова, љубичастог

мастила и коверата са великим маркама на којима су лепршале црвене заставе Великог Октобара, смешили се славни ликови заслужних великана историје, космонаути, кремалска звезда, српови и чекићи, монументални споменици и тргови, панораме огромних грађевина, много цвећа... Свако се трудио да увећа број својих кореспондената, тих непознатих драгих другарица и другова из свих крајева. Имала сам и ја своје нежне, плавокосе и насмејане Ваље, Зоје, Тање и Николаје, све од Владивостока до Волге, из Рјазањске и Алмаатинске области, Одесе, Москве, Лењинграда...

Било ми је готово невероватно, да се далекој руској деци, негде из тог несагледивог простора великог и задовољног света, толико допало наше безначајно, једва видљиво месташце на карти Балкана и тадашње велике Југославије. Наш скромни живот, одећа, оскудне играчке, напабирчене разгледнице, значке, ретке фотографије и друге дрангулије, које смо могли ставити у коверат или неку омању цензурисану пошиљку, и послати преко Карпата на њихове адресе, све до Сибира и Урала. Били смо ипак поносни на њихова уздарја, и нешто раскошније поклоне: свилене пионирске мараме, марке, накит, лутке, разгледнице, фотографије из Подмосковља, светлуцаве пригодне честитке, каталоге, глумце, пресоване цветиће, итд. Временом, постало ми је мало смешно-тужно то наше обострано, прећутно упињање, да овако шармант-

ном и доброћудном поштанском комуникацијом, језички иначе врло сведеном у стереотипе, учинимо наше стварности занимљивијим и богатијим него што су биле. Али свеједно, и то је било нешто. Наш чика Милија је тих година имао због тога пуне руке посла, али је овакву епидемију преписке са Русима подржавао.

Међутим, ја сам се полако, можда неправично, хладила према својим симпатичним пријатељима. Они су били бескрајно приљепни и уредно су ме засипали све више својим поклонима, обавештењима из свакидашњег живота, пажљивим честиткама значајних државних датума и мојих рођендана, док сам ја од њих потајно, очекивала ипак немогуће – да сазнам нешто више о траговима руског живота. Онаквог, какав сам знала из њихових великих романа прошлеховне епохе, чији сам велики поклоник била. Сањарила сам о Болконским, Наташи Ростовој, Ани Карењиној, Оњегину и Татјани, као да су они тамо негде још живи, на баловима, у салонима и дворцима. Видела сам како кроз степену јуре у недоглед поштанским кочијама, носећи путнике и гласнике о новим дворским и љубавним скандалима, важне поруке о двобојима, ратиштима...

А беле дресе, стресајући се под снегом, машу за црним кочијама и коњима који се губе у белини непрозирних даљина. Све то, привиђала сам, гледајући у руска писма мени упућена, не успевајући да повежем магичне странице књи-

жевности са овим што држим у руци, и са благородним душицама дјевушки, које су у преписци биле од мене далеко истрајније. Данас, шта је са њима, не знам. Само ми је бескрајно жао што сам нашу преписку прва напустила.

Али, у међувремену, много је шта и нас напустило. На углу зграде која се обрушава, затворила се одавно сирота, стара Пошта. Само зарђали, тешки катанац чува преостале духове из наших писама, над чијим тајнама још бди једино савесни управник, блаженопочивши. На новом месту, отворена је модерна, дигитална. Полувековно активна, некадашња аутобуска линија која је донела и однела толике товари поште и путника, укинута је. Старина „Варданин“ више не ремети својим друјем утихла јутра и вечери житеља Сече Реке.

Уосталом, коме сада недостаје та романтична патина чедности старинског писма, отпослата прашњавим путем? Већ увелико, све је заменила електронска пошта. С њом, несхватљиво брзо, из мреже виртуелних укрштаја и путева, шта још није свакоме доступно? Некадашње, оно наше узбуђење ритуалног „чекања *Пошће*“ у Сечој Реци, отишло је неповратним путем, заједно са старом гвожђуријом.

А теби, стара моја, уместо све славе и хвале, припада још једно – *Ave!*

ВАЊКА

Вањка, ко беше – Вањка? Сећам ли се, уопште, некога с тим именом? Мора да сам ипак некад знала извесног Вању. Јер што би ми уопште пало на памет баш то име – тако нежно, необично меканог звука, умилно и зато можда лако памтљиво? Где се крије сав тај несагледиви збир разних имена, која су кроз наше животе или фикцију прошла, задржавајући се дуже или краће, а онда наједном, заједно са њиховим власницима нестала? Уверена сам да се, ипак, негде тајно сва депонују, настављајући да постоје на некаквој непостојећој листи, уз остале архиварије ствари, којима је рок употребе давно исцурео у неухватљиво испарење отпрхнутих година.

А овај мој Вањка, такође, испарио је ко зна кад. И сад ми се однекуд магловито јавља, само као звук имена без слике. И сад упорно почиње да ми напреже неке замрзле ћелије које, већ загрејане радозналошћу, отапају маглени велове са себе. А затим утврђују: да се ипак присећају момка, у коме се крије он – Вањка. Још увек налик на своје име, и даље исти онај предлогач за скицу једне љубави која се није догодила. Помишљам, можда би једном требало извршити попис баш тих љубави – које се никад нису догодиле. Нису – а могле су! Њихово судбинско место и време означити као Нигде/Никад, за разлику од оних са листе које су се десиле, испу-

нивши толике странице најразличитијим сторијама, мањих-већих наших промашаја, посвуда већ виђеног. Памтити им барем имена, тек, била би утешна наградица за те љубави нерођене. Можда неправично, оне остају, попут прерано уморених фетуса, похрањене у неки ванвремени празан простор, који непомично стоји, не чекајући ништа. Јер, ми свакако поуздано знамо да ће тако до краја и остати – ако смемо за себе присвојити малу игру Провиђења.

Ех, а само да смо хтели, у једном тренутку одлучити другачије, сад бисмо могли и Вањку придодати листи оних других, љубави-(не)срећница. Али, изгледа, неизбежно је само оно што се дешава случајно. Ваљда, тако смо се заиста срели Вањка и ја, негде у време наших студија. Како то већ бива, тачно онда кад некога уопште не очекујеш, ма то био лично и сам Вањка, тада момак који обећава. Одавно смо се знали, али нас је изненада зближило заједничко путовање на летњи распуст у стари завичај. Пре свега, узбуђење једног необичног разговора. А горућих студентских тема, тих година, било је на претек. Тек угушена велика бура око познатих студентских гибања; штошта је још таласало у врелим главама студената. Нарочито оних, попут Вањке, који је активно у томе свему учествовао. Наравно, успут сам се присетила да је овај надарени Вањка понео, још у школским данима, славу ванредно паметног момка. Можда због тога, а можда и не, сада сам обратила посебну пажњу

на његову причу. Допало ми се како слободно и смело размишља о актуелним догађајима, како види будућност наше генерације у таквој земљи, у тој и таквој политици... Шта све није било предмет наших ватрених разматрања. Па ипак, наша запажања су се кретала више теоријским него искуственим линијама. Сугестивност Вањкиног гласа и продорност мисли, као жеравица упаљене тамне очи, све ме је то придобијало више него што сам очекивала. Са знатижељом, предавала сам се нашим дискусијама у, све чешћим и дужим, нашим вечерњим шетњама током наставка тога жарког лета. Спонтано, ти полетни дијалози гранали су се ка новим асоцијативним вртлозима, а да се још нисмо ни дотакли неке интимније, личне теме и преокупације. Морам признати, било је то помало чудно али, у исти мах, и сасвим ми је одговарало. Пред њим је, на помолу, била успешна каријера новинара, дипломате, можда и револуционарног дисидента. А ја – тада сам била на првим годинама студија књижевности – и нисам нарочито прецизно разазнавала своју будућу улогу у стварном свету, још увек заокупљена испитним обавезама, актуелним љубавним заносима и падовима. Али, сад као да ме овај момак побудио на нека озбиљнија преиспитивања, другачија виђења. Можда.

Лето је, пак, бујало свуд око нас, а ми као да га нисмо примећивали. Па ипак, из наших сусрета се, тихо и притајено, рађала нека трепе-

рава узајамност, веза оне духовне сродности и блискости која још нема одређене намере, јасан смер и друго име – осим слутње. Чинило ми се, потајно, да тај осећај може потрајати и у некој будућности ако само наставимо да ходамо овако сами, у недоглед тим путем, који се змијолико беласа, губећи се изван вечерњег видокруга. Без речи о тој мутној слутњи, као да нам се начас, обома, указивала нека будућност са тајновитим средиштем у себи, чију ћемо празнину испуни-ти. А, опет, то средиште беше подједнако далеко од наше могућности да га испунимо, можда исто колико и сама смрт. Барем сам ја, несвесно, некако то знала у делићу неког тренутка. А Вањка, ипак, занео се, не прозирући моје срце.

Неке наредне вечери, као што и све такве, летње приче младости почињу, он је пресекао наш уобичајени разговор, малом паузом и својим учтивим, али конкретним питањем – јесам ли спремна да одговорим на његову љубав? Напету нелагоду таквих тренутака, у сличним ситуацијама, добро зна свака девојка, ако се поштено присети. Распетост између нејасног налога ума и тајног закона срца – то је оно невидљиво поприште, из кога мораш изаћи у једном часу на површину. Изрећи оно што се очекује: јасно *Да* – или *Не*. Као свој одговор на Вањкино питање, не изговорих ни једно, ни друго. Ћутке, само подигох мало руку, и показах на бурму, која под уличном светиљком, или месечином, засветлуца пред његовим очима. Недавно сам је

добила на поклон од једне тетке, и скоро заборавила на њу. Међутим, он је схватио, и уљудно се извинио за своје исхитрено, и неприкладно питање упућено једној вереници. Као после ненаданог прекида струје, наш се разговор опет настави, о нечему потпуно неважном. Био је то и наш последњи сусрет.

Збиља, шта је сада са Вањком? Кад је већ искрсао, после толико времена, ред је да се распитам. Нећу рећи да је неважно то што понешто већ знам преко заједничког познаника. Рецимо: да је жив и ожењен, да има децу (можда и унучиће?), да још активно ради у дипломатији, прошао свет, путовао, итд. Па ипак, ван тих чињеница, мене више занима: како ли сада о свему размишља, шта чита, шта је написао, како изгледа? Мучи ли га талог прочитаних књига, потрошених утопија, каткад носталгија, или само ишијалгија... Да ли би, поново, бирао исту животну сапутницу? Или се веза одавно уморила браком, гуши ли га? Можда је нашао излаз у другим привидима, без илузија о испуњењу негдашњих снова, у којим је онако дубоко дисао? И ето, ту би негде била исцрпљена искреност моје чисте радозналости. А он, можда, не би се ни сетио мога имена ни лика. Ако би ме срео, или прочитао ово? Нити врелине налета једне летње вечери, светлуцавог убода бурме са слободне, вереничке руке.

СУСПРЕТ

*У души расіу тјајне љубави
али књија њена дива тшело.*

Џон Дон

Када је госпођа Олга пошла прошлог августа сама на одмор и лечење у бању, није имала више скоро никаквих озбиљних илузија о своме животу. Круг се затварао. Сва очекивања, као ни било какве промене и заокрети њене до сада прилично праволинијски опцртане путање живота, нису имали изгледа. Њене најлепше зреле године, како се иначе каже – жене извесних година, биле су такође на измаку. Све претходне, махом празне деценије и живот без смисла, био је њен искрени закључак о самој себи.

Деце није имала, а брак у коме је живела без великих јадиковки, без радости и правог садржаја, по инерцији и даље је трајао. Навика је моћнији владар него што се обично мисли, и тако се она држала тога бесциљног брака као брода који никуда неће стићи, немајући довољно снаге, нити праве прилике да га замени неким бољим. Помирена, тако ће до краја остати. Ипак, све то, осим благих здравствених тегиба, није битно нарушило њену личност, а превише видно ни црте негдашње лепоте и веома складне фигуре. Неко урођено отмено држање и елеганција жене одмереног укуса, било је оно што се није мењало. Празнину својих дана

попуњавала је малим плановима и преданом љубављу према псима луталицама и мачкама, цвећу, и туђој деци. Добијала је за узврат и она понешто – пси су јој били верни, а мачке необично привржене.

Била је од оних особа које цео живот некако одживе као да просањају – у тихој напетости и очекивању праве љубави која ће једном доћи. За материјалним добрима, пословном каријером и површним уживањима, као добар део женског и осталог света, она није хрлила. Сан о љубави са мушкарцем који дели сличан став о томе са њом, уз верност и нежно пријатељство у основи – био је и остао њен идеал, најважније мерило и смисао пуног живота. А то место у њеном сну, још увек је остало непопуњено. Није имала среће да таквога у младости сретне, или препозна у своме изабранику, а касније ни у неком другом човеку крећући се скученом шемом маловарошког живота.

Уосталом, више није ни била сигурна да ли је спремна за тог Њега, чак и ако би искрсао. Тело има своје неумитне границе, а посустајање чула даје извесну предност духу, хтела или не хтела, свака зрела жена то искуси. На то једино може да рачуна, мислила је тако, стишавајући стално осећање тескобе и незадовољства властитим животом госпођа Олга.

У топлу и пријатну, малу лековиту бању на југу Србије, стигла је ипак опуштена. Расположена, јер ће бар две седмице провести без те-

рета сиве свакодневице свога места и невеселих мисли. На вечерњој хотелској забави било јој је угодно у друштву сличних, непознатих дружбе-ница, којих је овде било на претек. Анонимна, а ипак само своја, ту међу бројним бањским гостима било јој је пријатно.

А онда је изненада, као да је из неке магле изронио – Он. Маркантан човек њених година, просед, уредан и отмен, појавио се сам у сали ресторана. Необично лепо и мужевно лице, које из даљине није могла детаљно да сагледа, ипак се тако присно примицало њеном. Као да га је негде већ срела, а зна да није, остала је у дилеми. Његов поглед се, као неки магнет пробио кроз масу других лица, и сусрео право са њеним. У чуду, освртала се околу да провери да те очи можа греше, траже неке друге, и лице млађе и атрактивније од њеног. Али, није било грешке.

Шармантни господин је био дискретан, увиђаван, упоран. Наслутила је да његове очи много не питају, већ само нежно продиру у њене, прожимају јој цело тело и душу. Учинило јој се да је ошинута невидљивом муњом и да се укључује у неку невидљиву слатку струју, немоћна да јој се одупре, јасно да среди мисли. Питала се да ли ово што се дешава између њих, уочавају и други, да није умислила... Њена збуњена душа у тој опијености, ипак артикулише – ово је то, та љубав на први поглед. Зар у овим годинама, зар најзад и мени, чиме то заслужујем? Много питања се роји у њеној глави, а ни једног поузданог

одговора. Трезна мисао јој поручује да задржи свој мир, али срце већ трепери, а и тело. Као у неком петпарачком роману, сапунској серији или мелодрами, какве је иначе радо гледала. Некад у младости сузних очију, сада хладнијег срца, али не без сличних сентименталних осећања.

Још исте вечери, незнанац успева да јој се приближи, и на пристојан начин упозна, док она задржава примерено одстојање и са муком сабрано држање. Искуство јој налаже да схвати ситуацију као реалност, и његов предлог за љубавни састанак, оно што у сличним приликама природно следи. Две жеље сродних бића, и без много приче одмах се лако разумеју. Међутим, страх је послао панику као опомињућег гласника. Да, дубоки страх од властитог тела, на које је у почетној опијености била заборавила као на нешто бестежинско, и скоро безначајно у тако изненадној лакоћи тренутка. Страст и страх, две истовремене ватре почеле су да пеку. Једна је засипа врелином неутаженог пламена, друга посипа хладним пепелом. Мушкарац пажљиво чита на њеном зажареном лицу неодлучност, баш као што је из очију разумео да му се спонтано обећала, да се већ подаје – и жељом чула, и душом.

Наредних дана, наставља да је прати, заповеда обичан али смислен разговор, надајући се да ће отворити пут којим ће остварити оно што обоје желе. Време измиче, може се потрошити

у бескорисном одлагању, придојавао се. Било је и њој јасно да је тако, али пробуђено тело није имало смелости и самопоуздања да прихвати јединствен изазов. Наједном, више није могла да разазна тачно – да ли је то опет она, иста стара стидљива девојчица која не би да јој сувише близу приђе мушко тело, или је већ жена позних средњих година, за којом је остало све што је било, и што је могло бити. Опхрвано осећањем силне несигурности, тако се све више стезало њено збуњено тело, и усплахирена мисао није више могла да се снађе.

Је ли тело *сиремно* као што јесте сва моја жедна душа, док грли нежно тог човека, први пут тако страсно и предано? Можда је ово и последњи пут, опомињао је разум да се брзо одлучи. Ако допусти да је још једном помилује овај дивни човек, да ли ће се повући мој страх несигурне девојчице пред сигурношћу еротски искусне жене? Да ли ће, или неће – распињала се мисао мучећи душу, не допуштајући јој да чује унутрашњи глас. А за њим, треба једноставно поћи, пружити руку другој руци. Али, руке више нису глатке и меке, нежне и младе, као ни цело тело, коме ја више не верујем. Неће моћи адекватно одговорити на његово, ни умети... Тело није важно, покушавали су додири заљубљеног човека да је ободре. Шта би се могло изгубити у већ мору пропуштеног у нашим животма, шапутао је молећиво. Али, њено тело није могло да се томе гласу препусти. Као чиста

пакост, испречило се између њих. Превише не-сигурно, пасивно, озлојеђено због закаснелог правог сусрета. *Узалуд, узалуд* – говорио је само Олгин сетан поглед на растанку, последњег дана у бањи. А сви су дани, као у магновењу сна, већ измакли.

Хеј, књига љубави не бива тело – покушавао је да јој довикне кроз прозор аутобуса тај човек – само неколико најузбудљивијих листова за памћење... У аутобусу, остала је насамо са својим бесциљним мислима. Ниси послушала свој дух, као да јој је подсмешљиво пребацивало очајно тело, више никад спремно за љубав. Учинило јој се да се у тренутку, њено детињство и старост као из неке велике даљине, преко празног поља, тамо иза прозора потајно дозивају. И сад, први пут, заиста *сусрећу*.

БУБА – MAGISTRA VITAE EST

*А кад макар за ѿрен
оживи давно ѿједена целина,
нека све ѿчне исѿочейка,
залојај ѿо залојај.*

Митко Маѿунков

После детињства, кад се све наше игре распрше, на ветру као иње маслачка, неке се у теби закаче заувек. У једном нехотичном тренутку, оне остају као слике заустављене пред изненадном непогодом. Потом настављају саме за себе, да сјаје у тами, као свет у капи росе, приљубљен на неком листу жилавог стабла детињства. И само ту, увек исто, очекује нас нечије јединствено лице налик мојој Буби, првој пријатељици и учитељици живота. Мада ово име још давно за мене мину у прошлост, а њен живот одскора са овог света пређе у загрљај другом.

Кад смо се среле мени је било тек нешто више од пет, а њој десет година. Тек смо се доселили у центар наше варошице, и друштво мог узраста једва да сам стигла да упознам. Али убрзо, било ми је јасно да је Буба, главна звезда, блистала међу свом осталом децом. Била сам срећна кад ме она, као новог и најмлађег члана шарене дечје скупине, ускоро примила у свој изабрани круг, чак ми дајући и неко повлашћено место у њему. Ову милост, ваљда сам заслужила по неким њеним, посебним мерили-

ма, или сам је придобила својом силном жељом да јој се допаднем, и покажем дораслом мада сам била најмлађа у дружини. А зна се, да је свако јединче увек више од осталих гладно друштва и пажње. Бити под окриљем велике Бубе Лукић, свештеникове кћерке и најбољег ђака целе школе – није то била мала ствар! А не заборавимо: то је било оно сирото време мирних педесетих, кад се школа и знање указивало као светиљка што ће у обећаној будућности растерати неписменост и мрак незнања, сиромаштво и друге демоне. Тог пролећа сам се чврсто ухватила за скуте мог светионика, ове у свему узорите девојчице Бубе – првосвештенице доброг владања и знања у Сечој Реци. Заволела сам је, и она постаде моја, некако сасвим лична, прва – *Magistra vitae est.*

Не знам одакле је имала толико стрпљења, маште и педагошког умења, али њена организована „настава“ кроз различите игре у природи, била је за нас неколико предшколаца и млађих основаца, посебна светиња. Као уз неки чудни магнет, лако смо се окупљали око ње, попут пилића око квочке. На њене часове заказане обично после подне, на погодним местима – испред Задруге и Поште, у црквеној порти, или на оближњој ливадици, никад се није каснило. Журно бих обедовала, паковала некакве своје блокчиће, оловке, и други оскудни прибор што сам од родитеља напабирчила. Питајући мајку колико је сати, у страху да не закасим, истр-

чавала бих из куће. Чудећи се толикој мојој одговорности, она није успевала да ме због својих послова или лошег времена, понекад задржи. Јер, Буда је била правична и неумољиво тачна, на своје часове није примала оног ко закасни. На договореном месту за нашу импровизовану учионицу под ведрим небом и без катедре, она је ауторитативно већ стајала са овећом свеском сличном дневнику, а ми бисмо поседали око ње на ћилим или траву, како се ко снашао. Наша необична учитељица мени се тада чинила некако увећаном и високом, много одраслијом него што је у ствари била. На њеној лепо вајаној глави, светлуцале су наочаре, које због поремећаја вида, услед једне незгоде у раном детињству, никад није скидала. Оне су давале строг и мудар израз њеном уском лицу и виткој фигури, чинећи је озбиљнијом можда и више него што је сама хтела.

Под њеним будним надзором, тако су настајале и моје прве невеште кривуље цртежа и слова, док су охрабрујуће похвале у виду лепих оцена за моје радове, деловале на мене магично. Упијајући пажљиво сваку њену реч и покрет, као да нисам ни трептала, ни дисала. Уз предмете и вештине из разних области које је сама изабирала и плански за нас осмишљавала, почела је да нас учи и првим страним речима. Биле су то лепе француске песмице чији садржај нисам разумевала. Уз бројање до десет, требало је запамтити макар још десетак речи на овом јези-

ку да би се зарадила жељена петица. Као какву музикалну бајалицу, упорно сам за њом понављала тих десет чаробних речи све док их нисам научила напамет. И данас, то је скоро све што знам на француском језику.

Након поласка у школу, за мене су Бубини часови и даље били најузбудљивија ваншколска активност, мада их је она временом, због повећања својих школских задатака све више проређивала. На зимским и летњим распустима, поново се више посвећивала нама, својим најоданијим ђацима и верним поклонцима. Зими је организовала незаборавне, велике туре санкања и других играрија на изобилном снегу и леду. А лети, припремала дивне полудневне излете у околину, са посебним ритуалима и смислом за откривање лепих, мистично зачараних места којих је било на претек око нас.

Док смо ми, бројна поворка малих излетника, као шарени лептири лепршали за поузданим коракром вође ових експедиција, успут смо слушали читаве бајке и чудесне легенде о њиховој прошлости. Никада после нисам их нигде чула, ни прочитала. Пажљиво слушајући, веровала сам свакој њеној речи, благо најежена од тихог узбуђења, и оног нечег што се наслућивало из њених речи, вредало из шумских сенки, стабала и старих пањева. Уистину, то су били само сеновити шумарци расути понад Сече Реке, уске стазе које су вијугале до малих забити са оазма цвећа и другог растиња, под брегове заву-

чена изворска врела, мали водоскоци и чесме ван путева, пешчани меандри Сечице, осунчани ћувици сред удаљених ливада... Зајапурени, тако смо стизали до одредишта, сладили се скромном гозбом сендвича и колачића које су нам мајке спремиле, освежавајући се реским гутљајима изворске воде, почињале би наше мале игре на лицу места измишљане. Пресвлачење, чешљање, шминкање и маскирање у разне одрасле особе и животиње, помешане са ликовима из бајки. Главне реквизите, делила нам је из своје тајанствене торбе лично наша редитељка. Сваком помагала њена вешта рука да што боље изгледа, одигра задату улогу, састави песмицу или текст. А онда, кад се игра заврши, претичући залазак дугог летњег дана, враћали би се истим поретком назад, успут певушећи неку новонаучену хорску песмицу.

То време, без малих и великих екрана, позоришта, биоскопа, продавница играчака и других урбаних изазова, управо је омогућавало да све што нам недостаје сами домаштавамо и осмишљено одиграмо. На челу са ауторком нашег „пројекта“, тако смо једне сезоне извели и своју прву, јавну позоришну представу намењену широј публици. Током целе зиме смо марљиво учили своје текстове и вежбали у стану Бубиних, и осталих благородних родитеља, док је она од пак папира и колачарске хартије шила костиме и припремала сценографију. Негде у мају, предстатава је била увежбана. У наш теа-

тар под небом у зеленој црквеној порти, позвали смо на свечану премијеру сву расположиву публику из наше варошице. Али, ван чланова нашег ансамбла, остало је још веома мало наших вршњака. Другима су куће биле раштркане и веома удаљене од центра, а родитељи су заузети својим свакодневним пословима. А наше учитеље и наставнике из школе, нисмо се усуђивали да позовемо, можда због треме или мале сујетне освете, ко би знао. На крају, испало је да нам је једину публику чинила скупина од неколико дивних бака. Код нашег „благајника“ на улазу у порту, оне су уредно купиле своје карте. Улазница је коштала само један симболични динар – тек мали знак да новац тада није био мера задовољства, као ни свих других ствари. Спустивши своја плетива на крила, озбиљне баке су поседале на дрвене клупице под јабуком, и нетремице пратиле необичну представу, трудећи се да распознају у њој своје унукe и другу децу из комшилука. Под рефлектором сунчевог диска, ми смо се презнојавали у својим папирнатим оделима, и маскама са зечјим и мачјим ушима, брковима, реповима, великим стомацима или дугим краљевским хаљиницама. Излазили смо право иза великих црквених врата на камени плочник улазног степеништа, као на велику сцену. Дуго и одушевљено, захвална публика је аплаudirала, док су се мали глумци невешто и журно клањали, једва дочекавши крај комада, помало разочарани одсуством очекиваних

обожавалаца. Наша редитељка Буба, однекуд би извукла кесу пуну шарених бомбона да нас награди и утеши. Онако умрљани од крејона и кармина, нестрпљиво би скидали своје маске и костиме, који су се успут рашивали, и углавном цепали.

Одиста, никада после време, као у нашем детињству, не траје тако дуго, и толико бескрајно. Најзад, Бубина дружина се полако осипала. Старији чланови су после осмог разреда нестајали у великим градовима, одлазећи на даље школовање или некуда другде. На крају, уз Бубу сам остала само ја, јер млађе од мене, чак ни своју властиту сестрицу, у своје друштво није више примала. А већ се примицала и година њеног одласка. До краја, она ме држала у својој близини, сада најзад у пуном статусу своје равноправне другарице, и мени тада нико други није недостајао.

Наше часове и негдашње разигране маштарије, заменили су сасвим други садржаји, испуњавајући ништа мањим узбуђењем те дане нашег дружења. Омиљени ликови прочитаних књига постајали су нам свакидашњи сапутници, узор, предмети љубави и дивљења. Њена страст за читањем, уз још неке хобије, бројна интересовања као што је филм, филателија, спорт, музика, мода – прелазила је на мене неосетно као дечје богиње. Уводила ме је у све озбиљније воде разне литературе неомеђене узрастом, а ја сам њене препоруке следила као своју најдражу

лектиру. Срећом наша Библиотека (Народна књижница и читаоница у Сечој Реци), као и у другим мањим местима у то доба, била је снабдевена замашним бројем књига, захваљујући равномерности централизоване државне расподеле. *Дечје новине*, водећи дневни листови и понеки недељник, били су то драгоцени извори из којих се напајала наша радозналост, умногоме задовољавала жеђ за динамиком културно-забавног живота, биоскопа, позоришта.

Не знам како, али она је била одлично обавештена о тадашњим, највећим глумцима и глумицама великог екрана. Брижит Бардо у звезданом успону, просто је опчињавала Бубу, а мене је изненадила ова њена фасцинација. О својој љубимици је знала све што се могло дознати, па чак и детаљ да је у детињству заносна ББ, такође, носила наочаре. Свој шармантни, обавезни коњски реп, везивала је на исти начин као она, носила сличну одећу. Тако, пред мојим очима је искрсавао непознати обрис лика мога живог идола. А онај некадашњи, полако се од мене удаљавало, одлазећи у неку нову стварност, некуд ван домашаја чаролије игривог сјаја оних игара из једне прастаре будућности. Ускоро, Буба ме изненадила и својом најавом да ће геодезија бити њен избор у даљем школовању. Из практичних разлога – само је кратко објаснила моме упитном погледу. Али, ја сам и даље видела у њој свој недостижни узор, меру још нејасних очекивања и амбиција.

Почетком септембра Буба и ја смо се растале, некако брзо, без речи обећања и осталих опроштајних сентименталија. На крају, само један дуги загрљај, а потом неколико разгледница из главног града. И то је све. Наредних година, још неколико случајних сусрета, и формалности које су ми мало шта о њеном новом животу говориле. Сем – прећутни осмеси, као преостале залихе узајамне тоpline. Њен поглед скривен испод наочара, ипак ми се чинио пресвучен неком сенком. Можда је то био само већ предзнак оног времена долазећег, ка коме смо се различитим темпом и правцима, неповратно морале запутити.

Збиља, као рани јесењи мрак, преко следећих деценија пала је завеса ћутања између нас. Покрила оно весело позорје, игре, и све друге ствари налик на наше заједничке снове, везане за онај стари сјај капи росе.

* * *

Горки укус неуспеха прве љубави, и многих промашаја који су Бубу један за другим одасвуд сустизали био је, изгледа, одвише неподношљив. А њена прекомерно амбициозна и осетљива природа – одувек сам слутила, није била приправна ни на мање губитке. Никаква бекства од света, завичаја, успомена, људи и саме себе – нису јој помогла. Ни утешност у давно провереним истинама мисли, као што је ова: да свима нам писано је губитништво. Само је,

можда, ствар у томе колико равномерно његов отров распоређујемо. Све безнаднији залогај по залогај, више никада није могао од крпица негдашњих снова да јој састави изгубљену целину. Али, све док је жив, човек је осуђен на заблуде. Баш као што је, управо, и ова моја: залудни покушај – у освртању.

ЦИПЕЛИЦЕ НА ПЕСКУ

*Пуш заборавља оне
који су само од њуши.*

Карл Сандберг

Ма како о сновима размишљали, они су ипак, напоредно присутна нека друга, неухватљива обала реалности нашег постојања. Мање или више мимикрирани, каткада долазе неочекивано као какви незвани, тајновити гласници, пресвучени у најразличитије злослутне знаке, предсказиваче онога што ће тек уследити као драма егзистенцијалне збиље. Можда су управо они, у најнепосреднијем дослуху са сенкама и духовима, који их пошаљу да спрече какве трагичне судбинске прекретнице, па и нечији смртни час.

На старом сеоском гробљу, ту међу гробовима предака, размишљање о сновима ме увек враћа на зли удес изненадне погибије моје најближе, младе рођаке Марице. Од недавно, по жељи њених родитеља, земни остаци несрећне девојке су после више од две деценије пренети из прашуме велеградског гробља, овде у очев завичај.

Те давне, вреле летње ноћи уочи трагичне саобраћајне несреће, у предграђу крај обале велике реке, где је у непосредној близини живео и њен вереник Милан, изненада се пробудио из сна. Усплахирен, престрашен, очајан. Тако је на-

једном био будан, као да уопште није ни спавао, учинило му се. Као да нека јарка, сабласна светлост новог дана који још није био на обзорју, јуришала је ка њему свом снагом кроз широм отворен прозор према реци.

– Мојој Марици ће се нешто десити, изгубићу је, већ сам је изгубио – јецао је престрашени младић.

Муњевита, једина мисао у његовој глави, ковитлала се као црн облак док је слика сна покривала полутамну собу. Његово гласно, панично дозивање имена вољене девојке, однедавно и веренице, пробудило је остале укућане. Забринути брат и снаха, већ су се нашли крај младићеве постеље покушавајући да разазнају шта се дешава. То је само сан, дешава се кад се о некоме много брине – смиривали су заљубљеног човека, који свакако размишља о сутрашњем, дугачком путу на који она рано ујутру креће аутомобилом. Лето је, гужва на ауто-путевима, а она први пут вози на тако дугој релацији. Онима који се воле, и кратко раздвајање изгледа као неподношљиво, разумеју они то – говорили су трудећи се да ојађеног момка расане, и одврате од неразумног наума да одмах устане и оде до стана своје девојке како би спречио полазак на то путовање. Али, он није лако одустајао. Ипак, невољно је остао у постељи, послушавши старијег брата. Јер, то је само сан, не треба његове заумне фантазме бркати са стварношћу – примиривао је некако навалу своје стрепње.

– Знао сам шта ће се догодити, сан ми је тако јасно казао – а ја грешник највећи, нисам ништа учинио да послушам његов налог, да моју Марицу спасем – говорио је очајни момак само дан после; док су унесређени родитељи своју кћер јединицу, са пренераженом родбеном и мноштвом пријатеља, пратили на вечни починак. А њено тело, повређено и изобличено, забрављено у посмртном ковчегу било је, и остало скривено од наших очију тада, и заувек. Тек само, драго нам име и презиме црнооке девојке лепотице, до јуче изванредне студенткиње математике, као да се неком грешком обрело на крсту понад свежег гроба. Ту сурову очигледност чињенице њене смрти, тешко је било појмити, и поверовати да је неко тако пун живота и снаге, неповратно напустио овај свет.

Наша Марица као да је наједном, због превелике августовске врелине испарила у етар, попут лептира. Налик оном што га је пре неки дан држала нежно на длану, док смо заједно на сунцу стајале у башти. Затурене главе, полуотворених очију, осмехнута, дуга јој коса је сјала, падајући као слап црне воде до половине леђа, са руком испруженом високо ка небу, загледа на у лет огромног шареног лептира. Забележила сам управо тај тренутак њеним фотоапаратом. Своју последњу фотографију, она никад неће видети, нити иједну слику од наговештених чари овога света.

Маглило ми се у глави, као да све то поново

Само се њена коса, још једном звијори као застџа-
вица, и чини ми се да весело махну. А река, као
да њоче њузити као какво џиновско змијолико
џело. Осврћем се ојей, али и даље није живе
душе, њокреџа, ни звука. Бесџомаћан и слећен од
неке језе, џако само сџојим и џледам у оне џи-
џелице које осџаише на џеску... А џе, ниоџкуда
више, еџо – заврши док је одсутно гледао ша-
рено брдо свежег цвећа, које је већ ширило свој
тмоли задах преко гроба.

Од тога, несносног дана па до овог, пролете
равно двадесет три године. Исти број са њеним
тадашњим, земаљским годинама. Данас је, по-
ново, убога и тужна поворка пратила ковчег са
њеним именом. Овога пута, то је био само спе-
цијални ковчежић, једна овећа метална кутија
са ручкама за ношење. Шта је у њему још од оног
прекрасног, девичанског тела моје драге рођаке
остало? Каквог смисла има, то чудно сељење
телесних остатака, за онога чије душе одавно у
њему нема – питам се. Сада, кад је све још много
сиротије и тужније, гледано из ове неминовне
измакнутости, од негда тако упечатљивога лика
и енергичног карактера, девојке пред којом
је извесно, тек био читав могући живот. Само
погружени, остарели родитељи и неколицина
преосталих сродника, чинило је скромну по-
ворку од цркве до шћућуреног гробља на првом
брежуљку, крај шуме.

Као да ослушкује моје мисли, човек поред
мене лагано, повуче ме поверљиво у страну. Био

је то њен блиски рођак с мајчине стране, једва се присетих. Јуче је помагао око пребацивања тела покојнице из оног првобитног ковчега, у овај малени. Видео сам и садржај у њему – рече. Тачније, оно што је од наше Марице преостало.

– Готово ништа. Само сјај наушница, међу кошчицама и црним прамењем косе. И зачудо, ципеле – застао је.

– Знам, са високим потпетицама, ако су још беле – допуних спонтано, и онда заћутасмо обоје.

Свакако, то би могао потврдити њен вереник Милан, да је сада на овом другом погребу био овде, нисам гласно рекла. Ако памти своје снове, и још тврдо верује у њихове злокобне, судбинске предзнаке.

Али, он данас не беше на овом поновном парастосу љубави своје младости. Одавно се оженио, и одселио у други крај града далеко од реке – рекоше. Али, ипак још увек ретко, али уредно посећује старе родитеље своје несрећне веренице. Слутим, никад сасвим прежаљене, ако се верује да ниједна врста љубави није сасвим изгубљена, ма и од видљиве стварности склоњена у неком небеском архиву.

При помисли на Марицу, црна сенка крила оног давно мртвог лептира, не знам да ли кад год окрзне, његово негда лепо тужно лице? У тешком сну, прожме језа душу као моју, свагда.

ПЕТ СИНОВА И ДВА КОЧИЈАША

У шареном мноштву света, које је након рата, педесетих година прошлог века у Београд хрупило из западних страна негдашње нам простране домовине, обрела се и једна млада жена, са својим мужем. Била је решена да и они нађу какав-такав кутак у главном граду, и од њега узму што више сигурног хлеба, ваздуха и доброг живота за себе и децу коју ће тек имати, пошто прво већ беше на путу. Ступила је на калдрму са оптимизмом, некако одвећ чврстим и одлучним кораком за једну недошколовану провинцијалку из пуне недођије. То држање пуно самопоуздања разликовало се од већине збуњених придошлица, жена са патријархалним назорима упркос прекретничким ветровима који су најављивали време благостања, једнакости и еманципације.

Предузимљива и упорна, наша јунакиња је већ након порођаја, тражила и нашла запослење у једном великом државном предузећу, најпре као помоћна радница у кухињи, кафе куварица, потом курирка... За посао свога супруга није посебно бринула. Високи дугајлија, са дрковима по тадашњој или некој ранијој моди, довео је из завичаја своје мршаве коњиће. И овде у престоници, биће кочијаш, шта би боље и могао желеати. Коњи су били одвајкада његова љубав, занат и најчаснија скромна кора хлеба. Писменост се

за тај посао није се тражила, а он је мрзео све што нагиње учењу и већем школовању, које по њему људе само квари, као и много новца. Зато ће остати оно што је и пре женидбе био – кочијаш. Град је овај велики, убрзано се обнавља, расте, и посла ће за њега бити.

Настанили су се у радничком насељу поред саме Саве, недалеко од моста и пристаништа. За почетак, једна помоћна просторија прилепљена уз ониску приземну кућу, каквих је било свуда около, послужила им је као стан. Те неупадљиве куће скривене иза дрвореда витких топола и старих ораха, и склепане шупице између њих, биле су до рата приватни поседи. Најчешће летњи-ковци, коњушнице или магацински простори извесне београдске господе, који су користили благодети реке. Шћућурене недалеко од главне савске плаже, уз сам насип, сада су постале пренасељено радничко насеље, благодетно за реке придошлица са разних страна и још различитијих занимања. Зато је и Д. ту задовољно сместила своје породично гнездо, кујући нове освајачке планове како да га што више прошири на рачун већ затеченог полусвета, који је ту, такође тражио начин да се устали и избори за свој делић животног простора.

Присуство новог пара, суседи су одмах приметили. Жену, по бучном гласу и оштром језику, и њеног супруга, ћутљивог кочијаша. Лице јој је било једно од оних упечатљивих, која увек изгледају неодређених година, као рођено са већ

утиснутим жигом богатог животног искуства. Ратоборно севање очију и сигурано држање придошле сусетке, није промакло женама, а ни мушкарцима, бројним станарима и подстанарима заједничког дворишта. Башта и вртови у његовом наставку, биле су то заједничке благодети легалних и илегалних станара и подстанара. Такође, чесма, хладовина испод ораха, летње кухињице-ћумези пришивене уз куће, у које је могла једва стати само домаћица уз шпорет на дрва. Преко лета, сви су обедовали испред својих улаза, за столом који би изнели, ту се сунчали, дремали, као нека бројна и разнолика велика фамилија. Овде је свако о свакоме знао све, или се трудио да дозна оно што још не зна, како то већ бива у малим предграђима и сиротињским квартовима. Али, Д. је умела на један природно отмен начин да створи, и задржи око себе утисак неке заштитне оградe и непрозирне ауре. Злобна женска шапутања иза леђа и отворени испитивачки погледи мушкараца, пратили су је без посебне дискреције, али она се није освртала на њих.

Као што је њен муж вешто управљао коњским кајасима, тако је и она владала њиме и малим домаћинством, које се наредних година увећавало здравом и лепом децом. Један за другим, ређали су се једри и крупни дечаџи.

Кочијаш је већ запосео и напуштену предратну шталу надомак њиховог станишта, и преуредио је. Своје старе коње је заменио ра-

снијим, погодним за градско крстарење, набавио гумиране точкове за кола. Убрзо, сви су примећивали да Д. не влада само својим мужем, већ и разним другим мушкарцима. Како је у томе успевала, ова по карактеру мужевна жена, очито обдарена и заводљивим љубавним својствима, ко би тачно могао знати, сем, можда самих тих партнера. Устајалост сиротињске свакодневице и свој страствени темперамент, успевала је да помири са неком врстом елеганције у понашању, захваљујући својој природној интелигенцији и амбицији која није хтела да јој овакав живот буде и једини могући. Отуда, повремено је доводила младе мушкарце - стамбено угрожене самце, као и разни други мушки свет, што је неким необичним послом навраћао у двориште, коњушницу, а све чешће и у скромни станчић-ћумез, који је дрско проширивала на рачун других станара у истој кући. Тако је, њена постеља ретко остајала празна, без топлине мушког загрљаја - суседима није било тешко закључити.

Али, Д. се у том мукотрпном освајању сваког метра животног простора у великом мравињаку, није заустављала. Вазда успорен, нечујан и стално заузет око коња, муж јој је био све више недостатан, у сваком погледу. Његова скромна зарада није подмиривала потребе већ петоро увек гладних дечјих уста. Зуцкало се околу да она има богат љубавни живот и ван куће, у предузећу. Па ипак, у њеном присуству

нису се смеле правити такве алузије. Једни су је оговарали и оштро осуђивали, а други бранили: способна је, лепа, муж је неспособан и ленчуга, треба толику децу нахранити...

Међутим, једнога дана су та говоркања занемела пред потпуно новом, изненадном чињеницом: у кућу је јавно довела младог, плећатог момка - још једног кочијаша. Без објашњења, увела га је у своју собицу поред кухиње, а званичног супруга отпремила у склепану просторију уз саму коњушницу. По свему судећи, он је без роптања примио овај ударац судбине, и нико није приметио његово нерасположење према новом члану домаћинства, кад је овај јавно заузео његово место. Изгледало је да свога колегу прима готово са симпатијом, као каквог млађег рођака, или доброг компањона у послу.

Још од свитања су заједно хранили и спремали коње, презали кола и одлазили од куће. Увече су се враћали са напорног посла, стизали обично на заједничку вечеру. До касно у ноћ чули су се њихови гласни разговори и довикивање са коњима којима су се предано посвећивали. У почетку, запрепашћени суседи из целе улице су се згражавали, навикли да се на овим усудним балканским просторима векови-ма одобрава прећутно само мушка полигамија. Временом су се ипак привикли на ову чудновату, али стабилну брачну тројку. Очито, оба мужа једне исте жене, успешно су допуњавали један другог, и зато је заједница функционисала

складно, показало се. Али сама душа породице, несвакидашња Д. је била онај ауторитет коме су се сви подређивали. Како њени синови, тако и оба кочијаша. Они су своје коње и запреге ујединили, као и љубав за ову мајку и њену децу. Сва зарада, као и остало у домаћинству, било је под њеном контролом. Једноставно и спретно је руководила толиким мушкарцима у својој породици, на чему јој се временом само могло позавидети. Каткад се показивала према њима као суров судија чак и у присуству других, а опет и милостива заштитница попут недодирљиве божице. Зато их нико у заједничком дворишту није смео попреко погледати, или се подсмехивати.

Ипак, било је јасно да је њен миљеник и главни консултант по главним питањима куће и деце био млађи, испренији муж. До тада окорили нежења, с разлогом је, свакако завредио њен избор.

Најмлађи дечак, пети по реду, родио се убрзо по његовом доласку. Био је особито мажен од старије браће, као и од обојице „очева“, како су ову двојицу кочијаша звали подсмешљиви језици. Дечаци су имали велику наклоност према коњима поред којих су и одрастали, али у свему другоме су највише личили на своју мајку. Иако је била строга и грлатија од осталих мајки у суседству, они су осећали своју необичну, јединствену предност над другом децом – заштиту два оца. Нису се тога стидели, јер су их деца гле-

дала и са малом завишћу, упркос повремено и пакосних задиркивања, на шта су остајали равнодушни. Тако је остало и када су одрасли.

Да ли је Д. у то време, посвећивала и своје старијем мужу који часак у брачној постељи, отргнут од оног другог, могло се само нагађати. Ако јесте, било је то зарад кућног мира, или самилости. У дане када је почео побољевати, виђали су је да му односи храну и друге потрепштине у његово издвојено боравиште, поред коњушнице. Нагло је старио, и некад снажна леђа повијала су се све више, колена кочила. Млађи колега је зато све чешће преузимао и његове послове, радио вредно и ноћу и дању. Временом, стари кочијаш је заузео сасвим споредну улогу у породичној хијерархији, а Д. није због тога одвећ гунђала, мирећи се са стањем ствари. Можда је, одувек у њему гледала више сопственог оца или старијег брата, него ли занимљивог мушкарца, љубавника.

Време је пролазило, а њени невидљиви кајаси стално су водили породична кола материјалном и другом успону. Синови су одрастали, изучили школе, осамостаљивали се. У служби се добро сналазила, напредовала је степеницу по степеницу чак до прве сараднице и секретарице директора веома успешне гигантске фирме. Смешила су јој се путовања, походи у иностранство, добра радна места за синове, нови стан у центру града... Свој стил и шарм једне самосвесне, способне и привлачне жене, задржаће и у својим позним годинама.

Али ипак, до краја је остала доследно приржана обојници својих мужава. Изненада, са овога света најпре је отишао млађи, кога је сахранила у већ припремљену породичну гробницу. Њени синови обавили су све што је потребно око сахране, са дужном пажњом и почашћу према покојнику као најблискијем сроднику. Његовим нестанком сви су били на губитку, а равнодушан није остао ни стари колега, који се од тада потпуно повукао и осамио. Проводећи време највише у штали, старао се око јединог преосталог коња. А и њега је упрезао више симболично, на краће релације кроз запуштену четврт радничког предграђа у близини железничке станице. Потом, и он заувек напусти живописно двориште, а Д. га је тако изнемоглог, све време брижљиво неговала, и сахранила у гробницу поред његовог претходника. Жалила је за њим умерено, али искрено. Међутим, место у гробници крај најоданијих јој мушкарца, ипак ће још дуго чекати на њу.

На смрт, она није много мислила, нити се лако препуштала црним мислима чак и онда кад је старост неумитно закуцала и на њена врата. Живот је и даље непрестано заокупљао њену пажњу, пунио се околу ведрином, благостањем, потомством. Зашто би пре времена излазила из игре – размишљала је. Међутим, жеља за остварењем свога сна о идеалном љубавнику, сада лишена практичних егзистенцијалних циљева, и даље је давала полет њеним данима

и везама са новим мушкарцима. Негдашње обавезе пожртвоване мајке и успешне пословне жене привела је крају, држећи још увек до својих дражи, витког стаса и брижљиво негованог лица. Ипак, оно више није могло крити много тога, мада је још увек достојанствено носило стари белег неке тајне и заводљиве шифре, свега што је његова власница проживела, и што још може. Једна полигамна и одважна генуина љубавница, каквом сам Д. одувек сматрала, морала је до краја негде сачувати ону ни једном мушкарцу доступну одају свога страственог бића. А опет, може бити, остала је верна заправо само једној, неухватљивој љубави према мушкарцу-фикцији. Сви остали, стварни - били су јој нужна, компликована, али надасве корисна и узбудљива забава, коју је успешно сама режирала.

Можда, управо то енигматично деловање неког арлекинског бића, које људи често испод мира спољашње маске носе у себи а да и нису тога свесни, изазвало ме је на ову причу о необичној Д. Ипак, њен коначни утисак о тим паралелним љубавима и љубавницима, закључак је који ми недостаје. Верујем, да ова матер фамилиус, није га ни са ким до краја поделила.

ПТИЧИЦЕ

*Што не боли – то није живој:
што не пролази – то није срећа.*

Иво Андрић

Ни сам не знаш од када тачно их памтиш, али једног дана приметитиш да и без твога уплитања или одређеног разлога, многи људи одавно живе негде у теби. Како године одмичу, заборављаш их успут као случајне успутнице, безбројна ефемерна лица у пролазу. Ипак, нека упечатљивија се таложу. Понекад, ко зна чиме тачно изазвана, поново искрсну да би се поново вратила у пређашње своје време и место. Најпосле, кристалишу у ситну со као зачин укупном искуству. И тако, без посебног труда и заслуге, схватиш да имаш читаву једну галерију својих ликова и фигура разних генерација, занимања, порекла, образовања... Наизглед, сви тако обични, а опет у понечем особити по карактерима или судбинама. Они и не слуте, да тако неприметни попут слепих путника у потпалубљу, настављају и даље да плове на твом крхком броду, отежалом од наноса драгоцености, песка, муља, и другог пртљага успут покупушеног.

Постојано смеран, честити чика Радоје један је од њих. Рођен у сељачкој кућици чатмари, на врх једног од седам брда наднетих над уском долином, понад центра села. Као дечак, запамтио је оца само по набуситом и грубом

понашању, који је страдао у драматичним ратним околностима, као и остали мушки чланови њихове породице. Самохрана мајка тешко се сама сналазила. Вижљаста и лаконоги момчић, сироти Радоје рано је преузео на своја плећа невелико имање и све тежачке послове, остајући родном прагу и хранитељки земљи до краја живота веран. Упркос природне бистрине, марљивог рада, често и тешког надничења и своје аскетске штедње, само је састављао крај с крајем. Скромно домаћинство које је намеравао да повећа, није му још омогућавало да се ожени. После мајчине смрти, остао је сам. Научио се и свим кућним пословима, резервисаним тада само за женске руке. Вешто је месио хлеб, кувао, чистио, прао, крпио, па чак лепо прео и плео, причало се са чуђењем, и малим подсмехом. Али, он се на то није обазирао, нити се на шта жалио. Одвајајући од сопствених уста, ипак је успео да докупи нешто боље земље и пашњака. И тако, попут девојчета чедан, срамежљив иако већ старији момак, Радоје се најзад оженио. Сањана љубав, и њему се осмехивала.

И све дотле, ова кратка предисторија његовог „случаја“, не би посебно била приче вредна. Мирно море без таласа, празно срце и постеља самачка, није то можда био само његов случај. А сада, пуни сјај и буру у његов живот, унела је веома млада, наочита и ватрена Неда. Спочетка, новопечени младожења Радоје се видно топио од милине и скривеног радовања. Трудио

се колико може да јој у свему угоди, а једнолични ритам свог дотадашњег живота, прилагоди њеном несмиреном. Ређали су се њени прохтеви неуобичајени за тек удату сеоску девојку. Он је и даље био весео, само мало збуњен, покушавајући да јој удовољи, да је прати. Али, враголаста Неда му је све више и брже некуд измицала, необуздана и као размажена кћи добром и трпељивом оцу. Он је и ту улогу прихватао. Само да буде мир у кући, да се она не љути, и да остане. У том су стигла и деца, два сина један за другим. Одахнуо је Радоје, мислећи да ће је осећаји и обавезе мајке сигурно променити, смирити и чвршће везати за њега и кућу, коју је ужурбано поправљао колико се дало. Али она је захтевала да се још прошири, набаве боље ствари, покућство, одећа и све друго. Нерадо, ипак је одлучио да привремено оде трбухом за крухом као сезонски радник далеко од куће и деце, своје непоуздане и незадовољне жене. Неда је то подржала, јер одсуство мужа, свакако, добро је дошло да би своје започете љубавне излете сада слободније наставила. Пред зиму се он са лепом зарадом вратио, и много тога о својој лепој женици непријатног дочуо из уста дежурних душебрижника, не усудивши се да са њом расправи о томе. Трпељив и миран, понашао се као да се ништа не догађа, док је у себи увелико зебао за свој брак, који се већ озбиљно љуљао. Деца расту, можда ће је проћи, сазреће она – размишљао је трезвено, као да је овој успаљеници све

више постајао брижни родитељ или старији брат, а не супруг.

Међутим, ускоро је Неда нашла младог и нежењеног мушкарца из другог места. Једног дана, или можда ноћи, опростила се без речи од Радоја и деце, и отишла. Како је та сцена изгледала, није се сазнало, мада се одмах прочуло да се Радојева жена, код њега живог, преудала. Децу и њега су многи сажаљевали, а неки се и злобно осмехивали забављајући се и даље разрађујући узбудљиву причу нагађањима у разним смеровима. Али, он сам није давао никакав конкретан коментар, ћутао је. Као да се њему само десила летња непогода, а нека Виша сила тако одлучила. Наставио је своје послове, преузевши сада и улогу мајке малих дечака, уз све друге обавезе. Још се прашина од несвакидашњег догађаја у селу није била слегла, а нагиздана Неда, појавила се усред дана као гошћа са својим новим младожењом, управо у Радојевој кућици. Он их је лепо дочекао и угостио, а они су свакако донели поклоне деци и њему. О чему и како су разговарали ови чудни гости са својим још необичнијим домаћином, колико је био потресан сусрет и растанак мајке са децом, није се никад сазнало. Чак ни онда кад је, нарочито у својим познијим годинама, био познат као велика причалица.

На опште запрепашћење комшија и других сељана, сутрадан је Радоје био виђен како их прати као своју најближу фамилију, онако како доликује сваком уљудном домаћину. Врлетном

стазом са његовог Брда, помагао им је да носе ствари до аутобуске станице у варошици. Биће да је тада, Неда понела остатак своје девојачке опреме у нови дом, и свет у који се одлучно отишнула. Како је своју тако малу децу могла оставити, ваљда зна само њено срце, и Свевишњи.

А Радоје очито, овим је центлменским гестом једног великог господина у обичној сељачкој шајкачи, надвисио своју околину, време, као и актере ове приче. И даље, наредних деценија остао је на висини и свога посвећеног задатка - самохраног и до краја пожртвованог родитеља. А своју Неду, једино је он дубоко разумео. И мирећи се са судбином, преболео. Попут јединственог Бановић Страхине, неверној - својој љуби он је опростио.

И сад, ту би овој скраћеној причи о чика Радоју, увезаној од успутних фрагмената што сам их игром случаја дознавала, једноставно могао бити крај. Па ипак, без њеног природног епилога, остала би непотпуна, као глава без репа, извор без увира.

* * *

Одавно су Радојеви дечаци одрасли. После изучених заната, отишли у своје животе испод скромног очевог кута. Живот се даље расцветавоао, стигли и унуци. Он опет сам, на свом Брду и даље заљубљен у своју земљу, досудну и радом стечену. Обузета свакодневним напором,

његова жилава сељачка грађа и доброћудна нарав, као да се ни у чему није мењала. Само га је потреба за причом, чешће и дуже задржавала у варошици. Радо је свраћао код својих, све ређих исписница и добрих пријатељица, којима је ревносно доносио млеко. Последњих година, и мојој мајци у дугој самоћи, био је добродошао дружбеник. Нашироко, управо је њој, срамежљиви Радоје широко отварао своју душу, поверавајући јој најинтимнију муку о тајни једне своје нерешиве, велике дилеме.

– Да ли је мој млађи син, заиста мој, мучи ме као жеравица, пробуди неки црв ноћу. Ето, говоркало се за Неду тада свашта, а нисам је никад питао. Ето, волим га, и унучићима све што имам дајем. А видиш, он и не личи на мене, нити на кога мог? – понављао је питања потиштено, поверљивим шапатам као да се обраћао самом себи. Кршио је немоћно руке, очекујући неку потврду за једно или друго од своје саговорнице, која је била у силној неприлици. И она сама била је сумњичава око тога. Али се сажалила на грешног раба божјег Радоја, досетивши се нечега ипак.

– Ма, твој је, како није! Знала сам ти покојну мајку, зар не видиш да је он баш на њу. Погледај црте лица, стас!

Мало умирени Радоје климао је главом замишљено и онда настављао.

– Јесте, и мени се понекад чини. Исти онај нос, и у љутњи кад поцрвени – право ми кажеш.

– Немој ти да се секираш, народ ко народ, воли да додаје, заслађује и загорчава – тешила га је моја мајка, и мењала тему.

– Ономад, Неда се понудила да ми помогне око подизања надгробног споменика за мене. Каже, да олакшамо заједно деци. Муж јој је умро прошле године. А сад ме скоро пита, хоћу ли се сложити да се кад оде на онај свет, и она сахрани овде, поред мене. Нисам се томе надао. Не знам шта ћу? Деци би то одговарало – затечен овим предлогом, разматрао је гласно своју велику недоумицу.

– Па, лепо. Она је баш пажљива и дарежљива према теби. Заслужио си! Кад си оно зимус лежао у болници због плућа, дбринула је о теби, стално те посећивала, доносила, и сам си се чуддио шта све не. А за споменик, треба и децу послушати, мада ти одлучујеш – огласила се опрезно његова саговорница.

– Није мени до мојих заслуга, знаш... Не дугује она мени ништа. Њена савест, њена ствар! Ипак сам ти ја један срећан човек – окретао је своју на тренутак суморну мисао на савим другу, светлију страну.

– Пораним зором тако, све зелено и уцветало око мене, и моје. Земља, и небо надамном. Цакли се роса, тишина, нигде никог! А из гајића, само ми певају птичице... Леп ли је овај свет! И мени се пева, што и не би? – Сасвим се разведрава до малочас дубоко забринуто његово добродушно лице.

- Што да не, мој Радоје! Тако је, кад се све боље сабере! - придружује се мајка овој полетној слици, и сама видно озарена.

И тако, у бескрајној причи пролазе им сати. Зауоставља се и убрзано измиче време, док се разговор врти у круг, као мачка која покушава да улови свој реп. А њихово је, неповратно истекло. Најпре, већ у зиму отишла је она. А следеће јесени и чика Радоје. Умро је лако, не мучећи ни себе ни друге, скоро на ногама, рекли су ми. Приправан, на гробљу га је сачекао споменик. Како је Неда и желела - заједнички.

На Брду, остала је забрављена кућица сама. Изложена само ветровима и милости снегова, и ретком погледу каквог случајног пролазника. Једино се питам: како ли је горе Радојевим птицама, сад кад више никога нема да радост њиховог поја пусти унутра. У све своје поре.

ДОДИРНИ МИ КОЛЕНО

*Кажу
да је прва љубав најважнија.
Веома романтично,
али не у мом случају.*

Марија Шимборска

Онда, када ти кћер почне стасавати, можда је права прилика да детаљније претресеш властите странице, својих лудих петнаестих. Пажљив поглед уназад, на себе другог, могао би мало ублажити силну стрепњу, и узнемиреност твога родитељског срца. Истина, сада ништа више није исто као пре, дошло је неко ново, далеко луђе, технолошко време – признаћеш кћери, уз бројне изговоре да, после толико година, поново преиспиташ своје почетке. А млади свет, зар уопште нешто практично учи из одумрлих, оних већ превазиђених цивилизација, смешно романтичних обичаја у доба младости наших мајки и бака. Особито, ако је о љубавним стварима реч.

Па ипак, ништа не кошта да, управо тада, мало прелистамо странице свог одавно затвореног личног Дневника. Наравно, ако га, у међувремену, нису уништиле зиме нашег незадовољства, оне ћудљиве смене хистерија и депресија, а потом подсмех и небрига за неважне ствари које су прошле, гледане из угла зрелијих година. А ипак, само је он остао верни чувар и сведок

оних тако наивних исповести, првих звезданих винућа, љубавних безнађа и ускрснућа. Скидам зато дебелу копрену паучине са корица, реметећи благи воњ прашине са страница, препознајем свој нервозни рукопис, задихане реченице. У њима, на тренутак, дотичем усплахирену вазнесеност душе оне девојчице, чије тело тек дозрева, и то покушава некако да артикулише.

Унутра - све је исто, као што је и било. Дирљиво невино, сада је руци која ово листа, све то ипак, мало смешно и неуверљиво, далеко попут туђих снова. Зауставља је скоро сабласно празна страница, на чијем врху стоји, подебљан мастилом неки датум јула; и само једна реченица: *Догирнуо ми је колена*. Тако осамљена, као без даха, пред тајанством нечега веома опасног, она некако виси над пространством остатка белог папира, испресецаног паралелним бледо-црвеним линијама. Управо, магијом те своје уклете издвојености, она окупира сву моју пажњу. Намерна недовршеност, или интуитивна заокруженост? У исти мах, она крије почетак и крај љубавне приче, крунисане једним тако прворазредним тренутком.

Тражим помоћ, и проналазим више детаља у претходним и наредним страницама, које носе датуме истог лета, исте године. Означен великим почетним словом, неименовани Он, води ме до уваженог имена - Беки. У почетку опрезно, оно свуда наоколо искрсава. Очито, Беки је тих година суверено владао мојим срцем, и

најузбудљивијим страницама Дневника. Редови се све чешће, гледам, претачу из прозе у стихове, пунећи их пламсањем и пометеношћу душе и тела мојега, које „први пут воли и први пут страда“ а од своје љубави ничему се не нада.

А Беки – беше један плавооки, велеградски шармер. Такав један пожељни младић увек у моди, који много тражи а ништа не обећава. Заводљивост његовог осмеха, као да је само мени нудила сва чуда још неоткривеног света. Али и многим другим, старијим од мене девојкама, знала сам да је пружао много више. Углавном, биле су то само кратке авантуре, смели излети који добро дођу у провинцијски монотоним, дугим и доконим данима ђачких ферија. Међутим, моје тадашње маштарије, нипошто нису ишле у правцу лаке забаве и раздобриве. Бекијева свакодневна близина, само је појачавала мистичну чар могуће љубави, чинећи је неодољиво привлачном, попут забрањеног воћа – тако близу а тако далеко! У сваком случају, Он је тог критичнога лета био усмерен на своја нова освајања, особито се трудећи око моје најбоље пријатељице. Она је већ била искусна, имала је свога озбиљног момка, и мени делила прве, мале практичне савете о тако болно замршеним стварима срца. Нехотице, тако је (не)искреност њених предлога, узалуд помагала да некако на себе скренем Бекијево озбиљније интересовање. Уверавајући ме да је стварно равнодушна према његовим удварањима, истовремено гушила и

распаљивала тихи жар моје љубоморе. Била је то, ипак мука, која је моје необуздане снове и слабашне наде, ломила у прах безизгледне јаве. Бура те, унапред изгубљене прве љубавне битке, није се још задуго стишавала.

Чак и да је могуће, са траке времена ретро-активно вратити још једном ону магију чуда стварног тренутака, накнадно попунити празан простор, била би то сулуда бесмислица. Ствари имају свој пуни смисао, само у тренутку дешавања. Све остало је игра сенки. А над њих се упорно сада нагињем, покушавајући да осветлим изнутра ону најважнију реченицу, која у моје сећање доводи само спољашњу слику једног доживљаја. И враћа обресе прелепе летње вечери, на клупама под столетним храстом. Група веселе младежи, закупаљена песмом и свирком на хармоници, имала је своје мале, тајне љубавне заплете и приче, које су се плеле погледима и покојим жудним додиром, више него ли речју и конкретним делом. Неко заљубљен, преклињући је гледао само у мене, нечија дрхтава рука тражила узалуд стисак друге. А ја, охрабрена тамом и полетом невидљиве замке свеприсутног Ероса, само сам тражила Бекијеве очи. Тек кад се, ћутке, његова рука изненада благо спусти на моје већ заобљено колено, покривено сенком густих грана, топла вртоглавица целу ме вину некуд поврх грана моћног старине храста. Ипак, мој упитни поглед бојажљиво потражи објашњење на Бекином лицу.

Али, оно се само загонетно смешило, док му је рука и даље, нежно попут додира лептировог крила, кружила по моме голом колену. Чинило ми се, да са њом заједно стижем на неку срећну, тек откривену планету. Вече се завршило, као да ничег међу нама није било. Само је моја кожа и даље пламсала, расплињавајући тело у неко непознато стање вазнесења, у заталасану звездану ноћ. Да није све у мени, тада, певало понављајући ритмично један рефрен *Додирни ми колено* – у Дневнику, ваљда, не би ни било те издвојене реченице.

Уколико је, пробуђен еросом онај минули час мога тајног винућа, уопште и био неки узајамни сусрет, следећи се збио, ваљда, после две године. О томе нема никаквих трагова, јер је убрзо мој Дневник био закључен, ако је веровати последњој реченици у њему – *Сада, дефинитивно ислових из златне луке дејинства*. Копкало ме да ипак проверим: стари плам за Бекијем је ли баш сасвим био згаснуо? Без дугог увода, као стари знанци, обоје се препустисмо слатком пљуску наших првих пољубаца. У врелину загрљаја, изгледа, понесе нас изгледа неки притајени налог сећања на неизмирен давни дуг – више него искрен осећај.

После неколико година, изненада следи наш последњи сусрет. У топлој морској ноћи, био је то разговор хладних столица, без присне речи, мада уљудно срдачан. Ипак, на крају вечери, пратећи младу и привлачну даму коју је могао

видети у моме тадашњем обличју, Бекијева рука нађе се на моме рамену, у покушају да ме обгрли. Био је то, за мене, неугодни додир странца, једног испразног и самоувереног Дон Жуана. Само обзир пристojности зауставио је реч којом сам хтела да је се што пре ослободим. Мој прекорни поглед јасно је то рекао. И тај млади, самоуверени човек, помало повређене сујете коју је вешто скрио, оде својим путем. А ја продужих својим.

И то би било све, што се тиче ове недописане странице о Бекију. Таква каква је, она усхићена реченица са тачком на крају, сасвим је себи довољна. Као и љубав – где се зачала, ту и усахла. Одувек, знала сам да ће овој, мојој првој недогођеној љубави, недостајати све. Чак и уздах за њом.

Оно што у нама занавек умре, не може поново мрети. Потврдило се то и онда кад чух за Бекијеву изненадну смрт. Пожалих га, али не више од сваког другог што прерано напусти овај свет. Наше трагедије и наше среће – можда се дешавају између те две крајности тренутка: онда кад не добијаш оно што желиш, и онда кад ти долази оно што више не желиш.

УРУШЕНА ТЕЖИНА

*Где су нестале све ње године, сви њи људи?
Ко ће их се сећати кад нас не буде било?*

Чеслав Милош

Било ми је десетак година кад смо се из Доње чаршије преселили у Горњу, готово мистично леп најстарији предео Сече Реке. Нова и стара црква брвнара, постављене на природно уздигнутом платоу заједно са високом звонаром, као да одувек мирно одатле надгледају видокруг читаве долине и околних брда. Нови стан родитељи су изнајмили код госпа Буле, бездетне удовице пок. кафеџије и трговца предратног. Право име јој то свакако није било, колико се сећам, али тако су је звали сви, изузев неколико ближих пријатељица које су је ословљавале са нешто интимнијим призвуком – Булица. Тихо се говоркало да ова усамљена и увек некако мало намргођена, строга и принципијелна жена господственог држања, баш није љубитељ деце. Али, ја од тога нисам нарочито страховала, јер већ тада сам сматрала да више нисам дете. Ситни дечји несташлуци и непредвидиве чаролије бајковитих игара, биле су за мном, отпловивши низ брзаке Сечице, немирне мале реке која вијугаво сече нашу долину. А свет књига за одрасле, већ је као пожар живо и несито све више захватао претежни део мога.

Дакле, почетком лета уселили смо се у две

простране, беле и високе одаје сасвим довољне за нас троје. Оне су заузимале чеони део некада боље стојеће куће и угледне кафане. Радовали смо се, јер имати посебан улаз, била је онда ретка повластица за станаре који нису имали много избора. Целокупни госпа Булин посед почињао је величанственим травњаком као тепсија равним и заобљеним, одмах преко планинског потока Вучинац, а завршавао се пред самим улазима у кућу и остале споредне зграде. Истовремено, он је чинио и неку врсту наставка прекрасног црквеног Плаца, са кога нас је лети засипао медени мирис бројних липа. Кућа се беласала у зеленилу као мали дворац са неке романтичне слике, приљубљен уз стрмину брега, који је падао као западни обод целокупног пејзажа Горње чаршије. Марљиво одржавана и савршено чиста, ова старинска кућа је блистала, чинећи се посве умивена и залечена од ратних рана велике паљевине која је похарала читаву нашу варошицу. По завршетку ратног вихора, у коме је страдао и супруг још младе и лепе госпа Буле, ова кућа је била сада превелика само за једну особу, господарицу и њену служавку истовремено.

Скромне али не и безначајне станарине, нашој су самохраној станодавки значиле једини сигурни месечни приход. Зато су благодет њеног дома делили и други станари, махом млађи просветни радници, самци или породице. Недалеко од нашег улаза са три камена степеника и вели-

ким зеленим вратима, налазио се главни улаз са резбареном у дрвету верандом, вазда у цвећу. У истом нивоу, пружала се полукружна камена подзида, са чијих рубова се осмехивао бујни цвећњак, прави водоскок боја шебоја, каранфила, георгина, јасмина, јоргована и разног другог старинског цвећа и вртног грмља. Скривен позади, у унутрашњем делу дворишта гнездио се још један мањи врт, као каква интимна минијатура предвиђена само за осетљиву душу. Оба цвећњака била су круна госпа Булине посвећеничке љубави према цвећу. Начин на који га је она љубоморно неговала и чувала, указивао је да цвеће можда сасвим замењује њену неугаслу мајчинску нежност, и блажи жал за децом коју није могла имати. Уосталом, као ни друге љубави које су јој неповратно измицале, и којима се више није надала. О свему томе, никада нисам чула да је она сама отворено говорила. Цвеће је било њена унутарња слика, преостала лепота смисла.

Бојажљиво, из овог празничног опоја мира, тек провиривала је као из какве бајке, њена љупка кућица од црвене опеке, опточене свежином линија белог креча. Тако ушушкана, повучена од света и насртљивих погледа са улице, ова љупка кућица у цвећу је била само њен, стварни посед, принудни или добровољни егзил. Наоко, све се ту још увек добро држало, пре свега захваљујући њеном труду, умећу једног префињеног укуса. Како сам је изблиза

свакодневно пратила погледом, све више ме је привлачила тајновитост целе њене појаве, стас и држање достојно једне погружене паунице, одлучног става и речи. На неки особит начин, она је храбро подносила сав терет свога незадовољства, удовиштва и самоће, исто тако као и своје скривене снове. А једино од њих, још није била одустала, полако сам откривала. Овај посед окупан слаповима сунца и зеленила, тако благоугодан за нас њене станаре и околину, наткриљавао је ипак неки сетни присјај. По свему, као да су притајено титрали тамни језичци злобних сенки, опомињући на нешто неправично изгубљено и заувек згасло, минуло. А такво, увек засенчено било је и њено отмено лице. Ваљда је то долазило из одблеска што га је слала душа, несхваћена, лепа и несрећна.

Размишљајући после скоро пола века о госпа Булици, која одавно већ није на овом свету, а које сада нити ће убудуће имати ко да се сећа, тек схватам да је онај зелени сјај њеног блиставог дворца – био почетак нечега суровог. Исто као што је то случај и са сваком другом лепотом. Па и нашом непомућеном срећом у тих пет година, све до тренутка мога одласка од куће и поласка у гимназију. Тек касније, неосетни улазак у сву замршеност збиље одрастања, увек изнова ми се указивао као једно бескрајно, мирно море осунчаног времена. А ја сам га испуњавала гутањем разне литературе, поезије, музике, свега осталог што таквим узбуђењима раних

јада првих заљубљивања припада, и као овлаш само преплиће се са стварним животом и људима око мене. И све то, управо под овим кровом окађеним цвећем, липама и разгранатом крупном кестена уз сам наш праг. Да не ремети моје снове и прве стихове за које је знала да понекад пишем, Булица је тихо промицала свако јутро стазицом испод наших прозора, носећи у нови дан своју судбу као какву црну птицу на рамену, невидљиву.

Међутим, зеленило нашег травњака смењивало се са белим сметовима, а живост расцвалог врта кристалним цветићима на прозорским стаклима. Зиме су биле оштре, и угодне. Сећам се да смо једне такве, обе играле у неком популарном комаду који је припремало наше локално аматерско позориште. Она је добила улогу баке, заправо поверљивог партизанског курира, а ја сам била њена унука. Никако нам није успевало да се потпуно уживимо у ове своје улоге, иако смо свакодневно савесно вежбале наше дијалоге код куће. Нити је она љубила партизане, нити сам ја њу могла доживети као своју баку, јер имала сам обе своје. Више су нас тада ближили све озбиљнији коментари о прочитаним књигама, песмама, разговори о вечним питањима пролазности, смисла, срца и живота. Њене поверљиве повести о предратним догађајима и страдањима људи из нашег места и властитог живота, била су за мене права открића. Сваку на свој начин, и из различитих разлога,

обе нас је привлачила богиња меланхолије, сета што је вејала из стихова староградских и других заборављених старих песама. Многе сам детаље тада први пут од ње чула, а моја знатижеља неке и записала.

Ови идилични акварели из архиварија сећања на госпа Булу, искрсавају ми након више деценија ненадно и прецизно, као сцене из сна. Па ипак, оне остају немоћне да се посве преточе у ове реченице. Још мање им успева да досађају њене и моје негдање снове, који су се само тад негде срили, а потом убрзо заувек мимоишли. У ствари, њено најбоље време било је већ прошло, али је можда прерано било за коначно свођење животних рачуна, магловито сам слутила између редака њених сентименталних стихова које ми је понекад стидљиво читала, уз скептичне опаске и друге мудре изреке.

Зли чаршијски језици, међутим, ни ову жену са светачким ореолом истрајавања у својој осами, нису остављали на миру. После изненадног губитка супруга, са којим и није најсрећније живела причало се, приписивали су јој многе обожаваоце и неке тајне љубавнике. Међу тим мени непознатим именима, често се помињао један од угледника из локалне поратне власти. Ако је нешто од тога заиста и тачно, мени је било уверљиво да се ту само радило о начину голог преживљавања, могућности да се избегне понижење. Може бити да су је у такве везе са ожењеним мушкарцима увлачили само жало-

сни дроњци нада и порушених идеала о некој одоцнелој срећи, љубави и новом браку, или... Али, мене то није ни занимало, нити сам била дорасла тако мрачним и приметним питањима о искушењима тела и душе. Ја сам њу доживљавала, пре свега као посебност, ретку драгоценост датог времена и места чији је само делић, ето, неким случајем и мени припао.

Понекад сам је видела као јунакињу која је крочила са страница романа сестара Бронте право у наше двориште, или можда и знамениту списатељицу лично. А неком другом приликом, у ретким часима доброг расположења без уобичајене главобоље, кад бих је угледала како огрнута раскошним шалом седи на клупи под нашом јабуком председавајући скупином вредних плетиља и везиља из суседства, чинило ми се да је, она заправо, нека осиротела племкиња, ближа рођака јунакиња из Чеховљевих драма и других руских класика. Наше зелено острво тишине у мору провинцијске устајалости, у дугим летњим поподневима било је ипак права позорница за једну такву, старинску даму у избледелој елеганцији предратне хаљине. Па ипак, моја машта видела је у њој и неку остарелу Ему Бовари. Била је то моја, мање трагична и свакако литерарно неуспела варијанта краја романа, за разлику од оног мајсторски изведеног у великом Флоберовом делу. Моја имагинарна Ема у савременом свету, барем би заслуживала неки достојанственији крај, чинило ми се. А опет,

наша сасвим реална Булица коју сам на мајчино инсистирање неизоставно ословљавала – тетка Була, заувек је остала за мене под непробојним засторима своје прошлости, тако самотна и од света удаљена, ваљда, због неке непознате и непоправљиве, кобне грешке.

Али, време никад не спава, буја и осипа се у наизменичним млазевима. Недавно сам прошла поред напуштеног госпа Булиног поседа, а било би ми лакше да нисам. Урушена тежина. Ни обриса од негдашњег сјаја, трага људи и зверки. Пирује коров, џиновске коприве и дрвеће. Непроходна мрклина зеленила потпуно је запосела травњак и целокупан простор. Урушени зидови куће, изнутра и споља једва се назиру. Сама тежина неба у некој олуји као да се злурадо сручила на кров. И сад кућа беспомоћно зјапи, као незашивена рана. Штрче сасушене греде, попут залуд испружених руку у празнину. Овај сабласни приказ позоришта сенки, још само привлачи авети и моју носталгију, уместо задивљујућих погледа пролазника. У том непресушном мајдану успомена, ничега више нема осим њих самих.

Где је нестало све то време, живот и толики драги људи које сам познавала? Мој отац и мајка, господарица утварног замка и њени весели станари, цвеће са позлате минулог доба?

Изгледа, велики одговори нам стижу тек кад престану питања, није ли тако? А ја сам, некада у великој хитњи свога одрастања, бујицу

сличних постављала себи, а понека и Булици. О томе сведочи само још мој прастари блокчић са дневничким и другим записима. У једном кутку, подвучено црвеном оловком, стоји издвојено: *Шћо колевка заљуља, ѿо мойика закойа.* – Булица.

КО КОПА МОЈУ СЕНКУ

Све чешће, примећујем како са малом зебњом узимам у руке свој, временом прилично начет примерак књижице *Напраћене њесме*, коју су издале ужичке *Вести*, негде с пролећа 1966. Наградни конкурс поезије „Тражимо најбоље песме“, како и стоји у њеном наднаслову, био је у то време својеврсни културни подвиг, нарочито значајан за нас, који смо почињали да пишемо, складајући прве песме у средњошколским свескама, свакако помало жудећи за неком афирмацијом која превазилази школске и друге локалне листове. Да је цео овај добро изведени подухват, уприличен поводом Дана младости у организацији друштвених организација и институција културе у овом граду, обавештава нас предговор уз још неке занимљиве, фактографске детаље. Своје песме послало је на конкурс око триста младих песника и песникиња из ове регије (срез Титово Ужице), а међу члановима жирија из културно-просветног живота града, име књижевника Славка Вукосављевића изазивало је неслућени ауторитет. Чинило ми се невероватним да је изабрао и моју песму „Љубав“ за једну од равноправно награђених, управо овај познати писац култне поеме „Кадињача“. А без ње је у тим временима била незамислива свечана приредба, рецитал родољубиве лирике, нити школска читанка. Међутим, за друге његове стихове једва да смо и знали.

Нас су тада заокупљале, ипак неке друге ватре, и поетике. Нашим стиховима и животима, значила је много више Попина и Миљковићева метафизика. Додуше, мета коју су они већ били поставили, чинила се одвећ висока, недостижна. Па ипак, наше безазлено дисање, задихано је опипавало њихове стихове, верујући да ће заиста једном поезију сви читати и писати, а да негде постоји чаробна реч као кључ од магије „Мале кутије“. А у том смеру хрле поворке наших речи у Награђеним песмама, као и непоновљиво млада лица са малих фотографија, чији се обриси полако губе на пожутелим страницама, исијавајући кроз минуле године још увек своје расуте „крпице од чистог сна“. Уосталом, песници и немају само та лица, јер глас је њихово једино лице.

А овај цветник даровитих гласова, углавном први пут објављених песама, а истовремено почашћених присуством у овој заједничкој књизи оних који ће тек доћи, гранао се даље у разним правцима. Неки су се развили у своје песничке или прозне галаксије. А многи су, незнано зашто, потпуно утихнули. И нехотице, неке од колега и колегиница са страница ове књиге, са наклоношћу и пријатељском знатижељом пратим кроз урвине времена, радујући се њиховим остварењима и значајним књижевним успесима као и другим учинцима у нашем културном миљеу, као што су: Миљко Митровић, Манојле Гавриловић, Драган Драгојловић, Ми-

лица Здравковић, Илија Мисаиловић, Миленко Пајић, Милан Порубовић, Ненад Ристановић Стапарски, Драгица Тежулат, Милосав Тешић, Расим Ђелахметовић. Песник Славко Луковић, на жалост, није више међу живима. Његовим нежним стиховима једног сетног лирика, остаје сада да се без свога аутора, сами боре за своје место у времену које и све нас одасвуд опкољава.

Замицале су године, безмало је прошло и пола века. На њих све мање личимо, а и оне на нас, исто као и она наша лица на фотографијама. Ипак, ова скромна књига, протеклих деценија имала је свој необичан живот, ненаметљиво уживајући велики углед међу поклоницима песничке речи. Неким млађим, данас међу најизразитијим савременим песницима, потврдили су и лично, да им је баш она послужила као први приручник модернијег песничког израза и умећа. У сваком случају, она и надаље тихо, негде из прикрајка светли као културолошка слика, траг живог пулсирања једног књижевног простора минулог тренутка. Али, можда нешто још више и важније – мали доказ да оне речи које умеју да сањају, ипак успешније измичу ружокрадицама времена, од оних које само о сну говоре.

И сада, препуштајући стихове ове књиге на чување папиру, такође и електронским таласима, поново у њима налазим нешто од свежине те жежене нити заједничке поетске супстанце.

Упркос смеђим флекама које надиру из папира, песме делују као да су јуче написане, или да ће бити сутра. Јер, не долази ли на свет свако од нас врло млад, са једним древним срцем?

На крају, о нашим животописима веродостојна остају само нека општа, неспорна места. А ипак, *Напрађене њесме* свим својим ауторима, хтели они то или не, обезбеђују неко особито видљиво или невидљиво место. Похрањено можда и даље тамо – *где доси анђели речи љазе мочвару времена*, како пророчки рече песник Јовиша Томић, чије место у нашој поезији данас није видљиво, мада су то његови награђени стихови најављивали.

* * *

Заједно са стиховима ове књиге, на унутрашњим корицама мога примерка, ту мутну мочвару времена још увек газе, и надасве драге ми строфе Радосава Митровића (1949), тада ученика Ваздухопловне војне гимназије у Мостару. Његовом руком, они су исписани графитном оловком, на летњем распусту далеке 1967. године. Генерацијски и поетички гледано, и он је припадао овом ужичком песничком кругу најдаровитијих, можда се зато тако природно, накнадно сам „дописао“ у *Напрађене њесме*. Али, више судбински него вољно, после завршене Основне школе у родној Сечој Реци, где је већ писао прве запажене стихове, овог рођеног пе-

сника његов зрачни пут злослутно одводи у свим друге овоземне и небеске мочваре.

Као ученик Гимназије, почео је објављивати своје прве радове у листу Младост. А затим је његов необични песнички глас, био запажен и у време школовања на Ваздухопловној војној академији у Задру, која му је штампала избор песама у заједничкој књизи *Лирика четворице – Трзаји*, 1968. Жарко Прокић, приређивач ове необичне књижице, која ми после неколико деценија долази до руку, пише о младом Радосаву Митровићу и његовим песмама, које долазе као водоскок из дубине једне наглашено контрастне експресије, затомљене у „крику ћутања и самоће“, прецизно и скоро пророчки запажа: „У обради изразити лиричар, Митровић је по погледима на живот и свет у њему меланхолик, песник суморних, болних и резигнираних расположења, због мисаоног понирања у појаве око себе.“ Да ли због тог одвећ дубоког мисаоног понирања у свет око себе и у себи, тек убрзо је по свршеној Академији нестао са јавне песничке сцене његов ужарени лирски глас.

Живот Радосава Митровића, потпуковника, такође је прерано згаснуо под још увек до краја неразјашњеним и јавно обзнањеним околностима, крајем 1992. После мучне, вишедневне потраге, његово тело је нађено у једном шумарку на Авали. Наводно, извршио је самоубиство.

Ипак, његове сачуване песме, као и ове утиснуте у неизбрисиви траг графитног праха на

почетним страницама које отварају *Напраћене њесме*, прерасле су заувек оквир тога имена, и постале безимене. Као што је равница, планина или река која само носи неко име на карти, у књизи, код људи или на камену. А заправо, тек је даљина, вртложење обриса, зањихана дубина – један дивни и страшни немир, расточен у дослут поновног сусрета песника и његових речи. Негде *иза решетки* *неба*, где још пупи вечно пролеће, верујем да су се поново нашли.

ВЕНЧАЊЕ

Мићо Павловић се удобно смести на своје место у експресном возу Београд–Минхен, и одахну. Умерено разговоран, као што је и у свему осталом био, сада му је посебно пријао мир и тишина пресецања само хуком равномер-ног кретања воза. Ћутљиви, већ убрзо уснули сусед, добро му је дошао. Ово дуго путовање на добро познатој релацији, једва је чекао, иако не показујући видно никакво нестрпљење или узбуђење. Протеклих месеци, првих у својој заслуженој мировини, које је провео у завичају, подробно је о свему још једном размислио и донео важну одлуку. И сада, на путу, имао је довољно времена да је још једном преиспита и провери. Јер Мићо је био човек који не доноси одлуке на брзину, трипут мери, једном сече. То је било у складу са његовом природом, а и са негдашњим педантним шнајдером, какав је он у младости био. Стамене грађе и карактера, чувен по својој префињеној, необично мужевној лепоти и уредности, сад и у својој шездесет осмој години, у доброј мери је задржао те одлике.

Али, он ноћас није размишљао о својим манама и врлинама, већ о своме животу у целини и намери коју је сутрадан имао да оствари. Његов замршени живот и он сам, чинило му се, да су се још давно, некако и због нечег мимоишли, узајамно се држећи на пристјном одсто-

јању. Само повремено, у ретким лепим и срећним тренуцима су се сусретали. Такав ванредан, прекретнички дан, одлучио је да буде управо сутра, чим допутује у Немачку.

Мићо, тако је прозван још у детињству, иако му је крштено, старо и милозвучно српско име било Миленко, сасвим добро пристајало. Али, као да је оно ипак било грубо за његову мајку, и тетку чији је миљеник и посинак био. Оца је рано изгубио, па му је судбина доделила и неприкосновени краљевски положај једине мушке главе у породици. Био је узданица и нада за пет жена међу којима је растао – мајку, тетку и три сестре, чијим принципима и каприцима је каткад морао и попуштати. За разлику од већине вршњака, због тога је уживао и многе повластице, оно поштовање које иде уз прекомерну љубав и презаштићеност. Али баш то, већ га је као осамнаестогодишњака скоро сломило, окренувши његов живот непредвиђеним путевима.

Младог, наочитог момка, требало је на време добром и богатом девојком оженити. За његово добро као и напредак целе породице, подухвата женидбе латиле су се тетка и мајка уз помоћ остале родбине. И у томе су успеле. Сасвим успеле да му загорчају младићке снове о љубави, радости и жени.

Међутим, ружна, много старија, али добра и мудра жена коју су му пронашле, убрзо је све разумела. Даљих мука, добровољно га је сама

спасла, и отишла. Ова несрећна жена, убрзо је преузела и сву бригу о зајеничком детету, и повела га у свет са собом.

Тако је Мићо опет био слободан. Његове заштитнице су му сада дозволиле да сам исправи гешку и одабере нову жену према себи, и другу судбину...

И тако се догодило и то. Други, и потпуни промашај. Лепушкаста и млада девојка из суседства, најпре је пробудила његове старе момачке снове о љубави и жени. Учинио му се да ће се са новом изабраницом расцветати срећан и миран породични живот на своме имању у родном селу. Нестварно идиличан, гледано из садашње перспективе, како то бива и са многим другим стварима у животу.

Убрзо, мучно су се поново срушили леви снови Мићови. После ове, нешто скромније веселе свадбе, почетног брачног усхићења и другог детета, настаде пакао у кући. Бура и разочарање у његовој души. Само, сада све беше много теже и запетљаније, него први пут. Млада Нимфа се преко ноћи преобрази у бандоглаву фурију, чангрисало и болесно љубоморну, дрску мучитељку. Нашао се Мићо у чуду. Смиривао је себе колико је могао, а побеснеле женске страсти покушавао да надвлада својом природном мудрошћу и стрпљењем. Размишљао шта да ради, гризао се и скривао свој јад пред светом. Али ништа није помогло. Мржња, као и љубав не може се дуго скривати, баш као ни кашаљ. На

овом попришту нема победника, и сваки муком успостављени мир показао се пролазним, а пораз на крају неизбежан.

Због тога је најбоље побећи некуда. Мада, њега ништа иза видокруга родних брда, није мило у несигурност далеког света. Као и већина брђана, за које само брда имају чари и човеку нуде све што му је потребно, Мићо није маштао о велеградима, туђим равницама које застрашују једноличношћу и убијају сваку вољу, мислио је.

Али, ако се мора и овај промашај испаштати, нека што пре почне. Оно стамено зрно оптимизма у њему, потиснуло је зебњу и потхрањујући наду да ће се одласком, све некако разрешити и размрсити, зле речи и учињено поправити. Сам од себе, после неког времена његов живот-двојник, ваљда ће на чистину изаћи...

„Нека тако буде, можда је и воља Божја на мојој страни“, говорио је себи, изгубивши се једног дана у великој шареној гастарбајтерској реци шездесетих, у истом овом возу што јуриша пут Запада. Отићи у тај могући рај или пакао, свеједно.

Тако је и било. „Није на зло веће могло изаћи, а ни на мање добро. Шта је ту је – небо високо, земља тврда. Имао је обичај да каже, мој драги премудри ујак Милоје када је био у мојим годинама, са помирљивом сетом, побожно. Баш тако...“, присећа се Мићо сада, гледајући одсутно кроз прозор воза, још увек ведрим и плавим

као зимско небо очима. Такве беху очи и ујака који је био његов узор. Нејасан одраз сопственог лика са прозорског стакла, намах га врати себи садашњем и дану који следи.

„Јесте. Сутра ћу се венчати са њом, мојом Милицом. Она још не зна, али, ето, чим стигнем у Бад Урах, све ћу јој рећи. И то, још на станици, кад се жељни једно другог искрено и присно загрлимо, као и увек до сада када стижем с пута. Рећи ћу да је сада дошао прави час, да сам неоправдано дуго премишљао и одлагао своју жељу, све ове године за нама...Тачније, плашио сам се, моја горка искуства су ме терала на опрез... Не, објаснићу јој да се нисам премишљао, него да сам увек знао да ће ми баш она, једном и заувек надаље бити моја супружница пред светом и пред Богом. Требало је ипак све то много раније расветлити. Уосталом, већ смо скоро четврт века заједно у туђини, тако навикли једно на друго, и толико нам је било лепо да ми се чини као да сам сањао. Лед у срцу и самоћу у овом хладном туђем свету само ми је твоја близина могла истопити.“ Као да већ види Милицу поред себе, живо је настављао Мићо у својој глави: „Све ове дуге године си ме чувала, неговала, иако доста старијег од себе, тако нежно као маче љубимче из завичаја, као последњи јесењи цвет хризантеме из врта... Угађала, као што би своме детету које си оставила тамо, за којим си чезнула...“

Слике везане за Милицу су једна за другом

искрсавале, надовезивале се и нестајале, као на покретној филмској траци.

Трже се Мићо када уђе контролор да прегледа путне исправе већ на граници Немачке. Затим се све поново утиша, и његове незаспале очи се опет склопише. Међутим, ускоро га са свим прену дневна светлост. Угледа увелико дан, позно октобарски, сивкаст. Бескрајни немачки пејзажи су промицали, а његово уморно лице са огледала у купеу, врати га радосно на мисли о предстојећем сусрету са његовом Милицом.

„Нећу одмах почети, с неба па у ребра, што би код нас рекли... Прво ћу сачекати да се одвеземо у наш стан, на Штуфенштрасе 20. Почећу тек када уђемо у наше, боље рећи твоје, ушущкано гнездо које си с љубављу и према моме укусу уредила. Ту ће ми бити лакше да почнем, и све објасним, ако се може објаснити оно што се чини јасно и извесно... Како ћеш се само обрадовати, разумети ме као што си и у свему до сад, моја одана дружбенице, дивна жено. Сама ме судбина, можда и незаслуженим даром тобом частила.“ Настављао је даље свој занети монолог, као да вежба за важан испит, или наступ пред публиком.

„Време је, моја одана Милице, да најзад и пред законом постанемо муж и жена, часно поделимо ово време које преостаје. Знам да за тебе наше венчање много значи, иако због чистоте свог срца и поверења у мене, ниси никада инсистирала на томе, нити тражила какву жртву и

уступке, бојећи се да пореметиш ону међу коју сам ја чврсто још на почетку поставио између нас. Сада, видиш, ја желим да срушим тај зид, и отворам ти своје срце до краја, само ако допустиш...”

У Мићову замишљену сцену са женом која га са нестрпљењем чека у топлом дому за двоје, пуном мириса његових омиљених домаћих јела, уђе изненада еуфорична слика рушења Берлинског зида и једног света, коме је као случајни посматрач присуствао. Али та га асоцијација наљути. Пресече је давно усвојеним ставом, да се њега не тиче историја и ти неухватљиви догађаји на које не може утицати нико тако безначајан. Опште ствари не могу личне муке да лече. Можда је негде и прочитао сличну мисао, али, она се њега сада није дотицала.

Он тако живо унапред већ ужива у најлепшем дану свога живота, који увелико пуца пред њим. Кроз прозор су све брже промицали пејзажи северне Баварске. Испуни се слатком стрепњом и задовољством које ће наћи у загрљају своје Милице, за који сад једино још и живи. Јер његови дани, можда се ближе крају.

„Она је још млада и морам јој обезбедити све што могу за удобан живот у старости коју ће, вероватно, провести без мене. Ако хоће, нека и расипа оно што јој од мога иметка остане, како никада није трошила онако смерна и чуварна. Јер, она је увек само другима давала. Мени, понајвише, срећна и од мрвица нежности, од мене

растрганог. Помирена са неизвесном судбином и трајањем наше везе. Потајно, мора да је гајила наду. А шта ја и колико о њој, одиста знам, иако ми је до детаља позната њена животна прича? Ко уопште може одгонетнути тајне женског срца до краја! Ја, сигурно нисам имао среће са тим... Ипак, копка ме по мало, откуд да сам јој ја једини мушкарац кога је све ове немачке године имала, увек податно чекала? Али, угодни призори заједничког живота протеклих година га умирише. Као и код суседа Немаца, свакодневица им је текла колотечином, све тачно испрограмирано: фабрички погони, свако на свом радном месту на бескрајној, аутоматизованој траци. Затим пристојан стан у стамбеној четврти малог индустријског града, викендом шетње, ретке посете и сусрети са земљацима, одмори за празнике у домовини. Годишња доба, да, године...“ Онда му мисао крену другим правцем, и нешто прохладно проструја нутрином.

„Она свакако верује да сам ја честит човек, заклела би се у мене, говорила је. То ју је највише и привукло мени. И због тога, како сад да кажем да је обмањујем већ десетак година? Неки резервисани, несигурни Мићо, није се својевремено одважио да просто каже: Милице, летос код куће, све сам рашчистио, све је готово. Развео сам се од своје жене-аспиде. Најзад сам слобдан, твој само. Венчајмо се одмах!“

Као да извади спасоносну реченицу, осмехну се загонетно и задовољно самом себи и скоро

полугласно закључи: „Баш тако ћу јој и рећи, још на станичном перону“.

Осврте се и тек тада присети, да је ћутљиви сапутник, одавно напустио купе и да је потпуно сам. Усредсређено, погледа мању путну торбу, отвори пажљиво њен горњи ниво. Завири, и нешто нежно помилива руком, проверавајући да ли су латице хризантема још ту. Блажени осмех као да се заустави на његовом лицу, из жеље да га задржи и у наредним тренуцима. Јер воз је управо улазио на станицу Бад Ураха, неуморна композиција стизала је на своје одредиште.

Полетније и живље него до сада када је стижао на овај исти перон, закорачи Мићо Павловић на тло Немачке. Нешто тешко у стомаку, као да би остајало и невидљивим магнетом вукло га назад, југу. Али, овај пут је све лакше. Милица је несумњиво ту, међу ужурбаним светом, договорили су се да га чека. Зато се нестрпљиво окрете, около је тражећи погледом. Можда је са друге стране станичне зграде, па ће изненада с леђа прићи да му овије руке око врата. Нервозно, успори корак, затим стаде мало збуњен и са нејасном зебњом.

А она се не појави, ниоткуда, мада га је до сада увек дочекивала. Узе такси, и кроз десетак минута стиже до стана, који хладан и неосветљен, нико не отвори. Све уредно, једино ствари без душе поздравише га немо. Тачно пола ствари у њиховом заједничком стану, није било.

На столу, уместо цвећа, његовог омиљеног јела и шерија са ледом, стајао је лист папира. Крупном, искошеном ћирилицом, на њему је писало:

Ойросіи, али и йоследњи дан једної йредуіої чекања, за шеде је истіекао. Збоіом, Милица.

„Истекао, како?“ – разрогачи Мићо своје модре очи у неверици.

Венчања неће бити, као да чу јеку пуста соба. И он се сруши у једину фотељу. Сруши се и она његова специјална торба из које провирише опуштене, увеле латице завичајних хризантема, које је из свога врта понео за њу.

„Зар тако, већ прође најлепши, дуго чекани дан мога живота?“

Раздера га као нож оштро питање у замућној свести. А одмах затим и ехо одговора: „Прошао је.“

„Уосталом“, чу Мићо себе изнутра, „можда је и најбоље тако, живети међу људима и стварима којих нема.“ Негде је прочитао ову утешну мисао, бог зна кад.

* * *

„Зар је могуће да ти све то знаш о нашем Мићу, кад си га тако ретко виђала све те године?“

Заскочи ме, логичним питањем моја мајка, кад сам јој ову причу недавно донела. Једну од многих, намењену њој, да јој нечим прекратим дуге, самотне сате. Она је страшно волела све

такве приче - о неиспуњеним сновима, и особито, тужним венчањима. Јер, од свега су јој остала само сећања, пребирање по нежним диркама својих и туђих живота, махом већ довршених.

Оно што не знам, замишљам - одговорих, нехотице гледајући у бледило јесењег неба и врт испод прозора наше старе куће.

И запахну ме густе мирис прецветалих хризантема, однекуд.

О РАСТАНЦИМА

На јеган шрен, звезде су нас узеле и враишле.

Д. Ј. Данилов

Има увек нека тамна тачкица, која жуља као неугодни чвор, око које дојажљиво обилазимо. И кад су животни рачуни изгладили много тога из прошлости, а љубавне нам историје добиле неки коначни облик и место у нисци минулог времена, тај тајновити чворић заувек негде тиња као тихи бол. Нити га можемо заобићи, нити поништити. Тајна је, мислим у томе, што га никада никоме нисмо поверили, причом накнадно боље расветлили. Отворити га заједно са оним због кога је настао, чини се да је већ одавно било прекасно.

Али, свему има време, па и час кад се кончић који стеже то мртво место, повуче и приведе у речи и њихов смисао, барем себи самом. И мада сам готово све рекла што сам могла изрећи о мојој првој, на свој начин можда и фаталној страници љубави, чини ми се да се она не може посве затворити без приче о растанаку. А он је припреман од почетака те љубави, за коју сам и онда слутила да је уплетено нешто од демонског, и да није сасвим од овога света. Сада ми је Свевишњи сведок, да патетика ове реченице није никакав накнадни, зачињски додатак. И тај растанак, који се ненадно збио једне овакве, зимске, мразовите ноћи.

Дакле, Златибор и велики државни празник, једини у првом школском полутођу последњих дана новембра, први налети оштре зиме... На тој планини нашли смо се потпуно сами. Позајмљени кључ од поверљивог пријатеља, и скромна планинска кућица, хладна и неудобна, пружила је гостопримство тајним, млађахним љубавницима. Бајковити, снегом окићени Златибор и нас је примио под свој ледени skut, као и многе друге госте о великим државним празницима. Али, ми нисмо готово никога срели, нисмо то ни желели, или пак нисмо примећивали. Тек, наше привремено станиште, готово колиба, била нам је довољна. Оскудан и груб намештај, прохладна и влажна постеља, неко грејање не сећам се да је било. Ипак, то је било довољно за почетак усамљеничког, планинског узлета у снежну авантуру и дивљину. Уосталом, заљубљенима много и не треба. Ватру смо ложили напољу од грања прикупљеног у оближњој шумици и тако се грејали у тим сурово хладним ноћима, а имали смо и нешто мало конзерви, кромпира и сличне на брзину понете хране, тек да преживимо.

На том младом боровом пропланку, заклоњени од света а изложени само погледу звезда не ноћи, били смо испуњени и забављени собом. Као да смо отпутовали на кров света, да би били ближе звездама. Оне су нас мамиле, зачаравале, и грејале. А били смо на почетку свега животног, пред одшкринутим вратима белих усија-

ња, белих ноћи и неке мутне, али као свечане одшкринуте, бескрајно дугачке и простране будућности. Ваљда смо о њој и причали, не сећам се о чему све... Мирис боровине и дуге тамне сенке мешале су се са загрљајима разиграних пламенова ватре. Нестварни, као неки прадавни духови – мушкарац и жена једно наспрам другог у тој тишини завејане планине. Без јасно омеђеног простора, времена, контекста. Јер, само љубав даје некакав смисао и боју свему, само њој знану, верујем, да смо тада умишљали коју. Али сада ми све то изгледа невероватно, као да су нас златиборски северци сневали, и још тада журно развејали, вративши нас предстојећим сатима ноћи, и звездама.

Када смо ипак пожелели да се неким пићем окрепимо и загрејемо, провирили смо мало у цивилизацију, центар туристичког места. Спустили смо се до огледала залеђеног језера, у неку кафаницу. Пили смо чајеве са румом, неко кувано вино или нешто слично, сходно ђачком џепарцу. Онда смо се опет вратили у нашу заветрину, и зимској идили. Али нашу љубавну, пореметиле су изненада неке речи – неспоразум, расправа, можда опоре сумње, не знам шта, о чему, због чега се заметнуо и саплео нас тај уклету тренутак потпуне немоћи даљег разговора. Са висине белог исијавања ове снежне ноћи, звезде су нас, намах, испустиле – право на земљу. Заспали смо, неми и без додира. Тако смо се, још удаљенији једно од другог и пробудили.

Страсна свађа је прошла као тајфун, а за собом је оставила само – тишину. Она се пружила као сибирско пространство међу нама. Покушавала сам да то растојање смањим, неком правом речју, додиром... Али, било је узалуд, он је ћутао.

Остало је још само да се вратимо опасним залеђеним путем низ златиборске литице у град, у суморно јутро празника који је за сав остали свет још трајао. А ми смо се, дакле, већ били растали, без речи о растанку и коначном крају наше љубави. Са аутобуске станице је свако од нас отпутовао у правцу своје приче. Без махања и опраштања, немо, као непознати пролазници, загледани свако у себе, или испред себе. Ни очај, ни сузе још нису стигле да ми у срце закуцају у неверици неименованог растанка који је личио на врло неукусну шалу. Уместо његовог погледа, пратио ме је ледено-горки укус губитка, док се предамном помаљало празно, брисано поље времена, и моја сенка сама у њему...

Ни после много година, нисмо дотакли ову одвећ мучну слику златиборског растанка. Ни једно ни друго, одавно се поуздано не сећамо његовог конкретног разлога, ни почетка. А можда нисмо ни хтели, нити могли више ишта о томе знати... Као да је тај чворић и даље остао непријатно хладан, недоступан, засвагда негде смрзнут патрљак убода. Заиста, сами растанци нису ни важни за оне који су одувек знали да ће се рано стварно разићи, и да им љубав за овај свет није ни намењена. И без овога, тако би сва-

како морало бити, слажемо се данас обоје. Али, оно чега се недвосмислено још увек прецизно сетимо, ипак, јесте заједничко осећање *да су нас звезде, на један ѿрен, узеле и – враћиле.*

Борхес о растанцима оних који су се оди-ста волели, каже да није добро да их подвлаче и наглашавају. Верује да ће се они свакако поново срести, у неком другом свету, да просто растан-ка за њих – и нема. Можда смо ми још и тада, иако нисмо знали за Борхеса, у ово веровали. Можда.

ВЛАК У БЛАТУ

Понека књига, из океана многих која је прошла кроз наше руке и душу, уће тако у нас, и ту заувек остане. Упамћена више као незаобилазно зрнце, које ће клијати касније само у могућем прилогу за властиту биографију, него по снази упечатљиве књижевне чињенице или њене уметничке фикције. Тако некако, доживљавам данас сусрет у детињству са мојим читањем првог романа.

Познојесењи је дан, у низу оних које не желимо да у памћењу задржавамо. Један од оних, са нејасне границе кад се завршава јесен а још не почиње зима, што својом сумрачном краткоћом отера децу да се рано, готово одмах после школе повуку из игре у топле домове. Али, баш у те дане-вечери, као замена за незаменљиву слободу дечјих игара у природи, разбуктавала се моја потреба да на дохват руке ми буде нека књига, још увек дечја, добра дружбеница-чаробница. И зато сам тог дана, са посебном журбом завршила своје школске задатке, и готово отрчала до наше Библиотеке. Смештена иза стамених зидова зграде Дома културе, опружене у виду белог и дугачког слова Т надомак школе, како је само мамила својим свечаним испарењем, миришући на папир и олај! Пространа и висока, као какво светилиште тајанствених божанстава која су се крила у савршеном поретку књига на дрвеним полицама, тако сабрана на једном месту, ту су

чекала баш твоју нестрпљиву руку и необуздану машту да их поведе ван зидова. У тихости, збиља је увек чекао наш чика Добри, строги библиотекар који је бескомпромисно тражио од ђака да уредно враћају књиге. Подразумевало се да буду чисте и неоштећене, без коментара и интимних порука, трагова ђачке ужине или отисака мастиљавих прстију. Другим речима, никако није било добро разљутити чика Добрија ако би установио да књига није враћена у истом стању у коме си је добио. Зато је он имао и своје педагошке механизме кажњавања, почев од гласног укора и грдње која би се изручила на починиоца злочина, па до забране даљег коришћења књига, пријаве учитељима и родитељима. Многи су на то гледали подсмешљиво и гунђали иза његових леђа, али му се нико није отворено супротстављао. Помало, ипак, сви су га се бојали, а неки бежали од њега и од књига, заувек можда.

Према мени је, увек, био благ и попустљив, чак ми је давао понекад и више мањих књижица или сликовница, понеку и „озбиљнију“, већ према његовој процени мога интересовања и узраста, једног тек стасавајућег читаоца. Иначе, овај необични човек био је и сам острашћени читалац и заљубљеник у свој посао, мада упадљиво слабовид, са слухом који је био у још горем стању. Због тога је комуникација са њим морала бити посебно обазрива. Неке чудне жичице су му вириле иза ушију из слушног апарата, а глава се стално кривила, час на једну час на

другу страну док би књигу приносио до непосредне близине свога носа. Тако се чинило као да он књигу проучава на неки посебно детаљан начин, скоро је више њушка него што чита. Очи су се само мутно назирале испод светлуцања дебелих сочива наочара. Цела његова појава, у мени је изазивала велико разумевање и поштовање. И упркос свему, од чика Добрија нисам могла замислити неког поверљивијег чувара толико драгоценог блага. А књиге су, у то време стизале периодично у великом броју, и у наше мало место, као другде. Очекивали смо знатижељно праву гозбу нових наслова, нарочито онда кад приметимо да су приспели велики пакети. Обавијени слојевима плавог, грубог пак папира, из њих су почињале да извиру праве лепотице намирисане, често још неохлађеном штампарском бојом, и дослутом неке незамисливе авантуре. Оне би наредних дана сасвим окупирале пажњу ужурбаног чика Добрија. У тим данима, био је најбоље воље, просто сијао. Да ли од осећања неке личне важности и поноса на свој удео у томе, или одблеска нових корица, ко би знао! Али, однекуд из даљине, ето, већ су допутовале, не загубивши на мапи адресу наше Варошице, затурену богу иза ногу. Тако сам, у правом тренутку, тог поподнева затекла чика Добрија већ на самом завршетку великог посла. Вратила сам прочитану књигу, и добила од њега нову, приспелу у последњем пакету. Била је то једна од оних препознатљивог сарајевског из-

дања из библиотеке *Ластавица*. Учинило ми се да је за њу са посебним разлогом изабрао баш мене, иако ту више никога није било.

Пружио ми је, дакле - *Влак у снијеју*. Кад су њене корице заблескале у мојим дечјим рукама, обузела ме је нека пријатна грозница. Кружни знак са малом ластавицом у средини и неколико још мањих около (некада чувено школско коло - избор дела стране и домаће дечје класике), и ах, тај магични наслов - смешећи се мени лично, наговештавао је невероватну пустоловину за ово, и неколико наредних вечери.

А снег само што није. Небо је све ниже спуштало своје отежало, сивкасто шаторско крило, разапињући га преко утихле Варошице, која се још више шћућурила уз рачвасту речну долину. Као на крилима оне малене ластавице, већ сам хитала нашим тврдим и блатњавим путем, какав је увек бивао с пролећа, и у ово доба године нарочито. У ствари, била је то наша главна улица, и једина жила куцавица која нас је са светом повезивала. Успут никог нисам срела. Остало ми је још око стотинак корака до куће, и мислила сам само на књигу коју стискам у руци, и све чвршће приљубљујем уз тело, узбуђена као срећник што ће ускоро запловити кроз њене реченице, ка некој чудној и далекој обали, непознатог, снежног континента. Још само неколико тренутака, и она ће искрснути испод небоплавних, лакираних картонских корица, са цртежом црног возића, чија се локомотива дими, журећи

у маглену белину снежног наноса. Шта ли ми то све, преко квржавих руку чика Добрија, дарује овај писац необичног имена и презимена, које први пут видим, и трудим се понављајући да упамтим - Мато Ловрак!

И онда наједном, као да се тло измакло испод мојих ногу у изненадном земљотресу, пала сам на сред пута. Као у вртоглавици, нисам знала шта се догађа. Згрчена као гњурац, покушавала да испловим из житког блата једне излокане барице. А затим, већ на коленима, као пред невидљивом, злом и слепом силом, укочила сам се, тако збуњена и поражена. У магновењу, ослањала сам се на утрнуте лактове, у паници извијала шаке из којих су умрљане корице, претиле да ми исклизну. Некако сам устала, не обраћајући пажњу на мокру и блатњаву одећу, у чуду гледајући једино књигу, попрскану блатом и прљавом водом. Смеђкасте пеге су се увећавале, незадрживо прелазећи са ивица ка унутрашњим листовима. Не осећајући своје сузе, не знам како сам се дотетурала до куће, ни шта сам мајци рекла. Срећом, она је своју љутњу потиснула за неки други пут, бацила се на посао да ме пресвуче и некако утешу. Наравно, и њу је забринула ова непоправљива хаварија, и све што је могла, предузимала да књигу залечимо. Обрисала је одмах чистом крпом корице, нежно прешла преко оштећених ивица листова не би ли спречила да се влажне мрље даље шире. Праћећи њене покрете, моји су јецаји јењавали, али

стид и нарастајући страх од чика Добрија, оно најстрашније, није могло ништа да смири. Недалеко од запламсале пећи, ставиле смо књигу да се лагано суши. На корицама и унутра, све је ипак било препознатљиво, иако су ружне и додуше све блеђе жуте мрље господариле њеним, доскора, савршено чистим површинама. Није страшно - понављала је мајка, пратећи ме ка-сније у постељу.

Међутим, моје очајно срце, видело је само локомотиву „влака у снијегу“ заглављену у блату, како димећи се, покушава да крене. И вукући гараве вагоне пуне румене деце и веселе цике, настоји да оде некуд у даљину, пробијајући се кроз снежну измаглицу. Да одјурим још даље, у непознату земљу сунчаних обала, где нема блата, ни снега, мећава и леда. Нити чика Добријевих упитних очију, које се преко џиновских наочара строго усмеравају час ка мени, а час спуштају на књигу са ластавицама искрзаних крила... Били су то, ваљда, први болни пропламсаји дечје душе, озлеђене нехотичном кривицом и неминушношћу пада из сјаја у блато. Или, само сан. А, који се то, кад-тад, ма и преко најмутније воде не преброди, онда кад се пробудиш?

Сутрадан, пробудила ме висока врућица. Остала сам у постељи неколико дана, и упркос слабости, прикупих своје снаге препуштајући се читању *Влака у снијеју*. На крају, из те очаравајуће дечје пустоловине, као да се озарје срећног завршетка прелило и на мене. Као да ми је до-

шаптавало: Неће се чика Добри толико љутити, књигу сам ипак прочитала, и он ће ми опростити. Могу му је целу препричати. Ако треба, и вама, данас. Мада њен садржај знате, свакако.

КРПИЦЕ

*Љубав не ојредмеђује својим садржајем,
већ оним што нам никад у сусрет неће доћи.*

Игор Милош

Увек кад чује те стихове, које обично на смотрема младих рецитатора сваке године предано казује каква љупка девојчица или момчић неомеђеног узраста, она помисли на исто – своје шеснаесто лето. Тада, као да пажљиво и не слуша добро познате речи песме, већ се само смеши, с нежношћу мотрећи занети чуперак немирне косе рецитатора, понетог магијом строфа славнога песника. И тако, док песма траје, она нехотице поново само чује глас, жежен од жеље, једног вижљастог момка који изговара њене властите стихове: *Пронађи једном светиј мој, и њишај ме нешто њејовом јесмом...* А потом и ове, који управо одјекују са позорнице, неком другом у даљину одаслати.

То лето, ближило се лењо своме зениту, док је она, млада песникиња, лебдела у неком сањиво расплинутом стању духа, и тела у ишчекивању, које не беше још открило своју пуну сврху. Скорашња награда на престижном курсу локалних новина, ипак је није подигла на крхка крила варљиве песничке славе. Од поезије није превише очекивала али ни одустајала, кад се једне вечери у друштву са њеним блиским другом, појавио београдски средњо-

школац Р. – његов најбољи пријатељ. Дакако, одани друг из детињства одувек је потајно био у њу заљубљен, али је она ову чињеницу упорно игнорисала. Свакако, Р. је о тајнама срца свога друга доста знао, и сад без уобичајених формалности, уместо поздрава поче одмах рецитовати њену песму. Загонетно се смешећи, потом пријатељи у два гласа свечано завршише овај мали поетски рецитал, припремљен као изненађење за песникињу – *Јер сањам неке руже које ником не казујем.*

Када се мало прибрала, приметила је да се, као сам од себе, разговор о поезији превише одужио, одмотавајући се у разним правцима, и да су она и Р. остали сами. Заједнички пријатељ је у неком тренутку, неприметно нестао, из њиховог даљег свакодневног дружења прећутно се сасвим повукао, избегавајући састанке утроје. Затечен новонасталом ситуацијом, био је принуђен да пусти ствари својим током, уљудно подносећи безобзирни продужетак боравака свога жестоко заљубљеног пријатеља.

А она, свакодневно се радо препуштала додирима његових шарених погледа, миловању сјаја бадемастих очију по кожи свога лица, његових маштовитих цртежа и прича натопљених романтиком, које су неизбежно хитале у пројекцију заједничке будућности. Да, слажу се – једног дана, клечећи пред њом, својом краљицом, негде на обали мора запросиће је, и дати јој залог своје љубави у смарагдном прстену... А

онда, у некој старој катедрали поплочаној ружама и ловором, тајно ће се венчати праћени небеским звуцима оргуља, без уобичајених грађанских церемонија, обучени као краљ и краљица који ће основати своје краљевство кад стигну бројна дечица. Завршиће школу, отићи далеко, иза седам гора... Тако је лето за њу изненада добијало нијансу неке неухватљиве пуноће, а бајковита чаролија садашњице заразно је прелазила на све предмете, људе, и читаву природу у којој време више не подлеже мерењу, простор границама. Па ипак, лето је сазревало, убрзано се примицао крај школског распуста. Сету растанка, бојили су све смелијим сликама, тражећи у њима поезију као уже за спасавање од онога чему спаса нема пред долазећим данима даљина. Он је најзад морао напустити најдражу *Долину између седам брда*, како је звао ово скровито место своје неочекиване љубавне среће. Потом и она отпутова у свој град.

Ускоро, летела су његова лепа, заљубљена писма, обрубљена орнаментиком финих цртежа, који су поново призивали њихове летње снове у бескрајно једноличну свакидашњицу. Сваки и најситнији детаљ, био је брижљиво и прецизно одабран, нудећи скривена значења која би је дирнула, и поспешила њене ретке и кратке одговоре. Ипак, без објашњења, они су ускоро сасвим изостали. Р. је и даље писао нежна писма, цртао све суморније, а латице његових очајних молби засипале њену адресу. Доживљавала их

је као крпице једне потрошене приче, тако старинске и одвећ сладуњаве будућности, испразне као прах неке туђе песме која се завршила пре свога почетка. Само руже које не дотичу, и не узнемирују дубине њених снова... Ко би тачно знао, шта се све у души песникиње ковитлало, те јесени шта умирало, а шта се рађало!

Стигла је и зима, а Р. је ипак успео да измоли још једно виђење. Прихватила је можда само из самилости, или да провери своја осећања, а ћутњу некако оправда, ни сама не знајући чиме. Док су шетали парком, по хладној кожи њеног лица падале су страсне пахуље његових пољубаца, не успевајући да је загреју. Било је безнадежно да од ње тражи обећања, изнуди на тренутак обнову ствари које су прошле. Оне су остале осунчане, али безнадно далеке од београдске зимске вечери и кошаве у глави усплахиреног младића. А онда, на расанку, изненада као лаки пљусак, на њен образ се спусти врела шака. У неверици, једва је схватила да је то била рука слуђене немоћи. Ех, да ли је слутио да му ни брид овог љубоморног шамарчића, неће вратити песникињу, и да јој за који тренутак неће значити ништа!

После неколико година, Р. се појавио још једном. Ђачки дани су били за њима, гимназијске измаглице замицале у неке друге, озбиљније игре у најави. Сада, док су ходали друмом низ Долину, у тишини разапетој међу њима, само је хтео да је испрати речима великог звездознан-

ца: *Враїи ми моје крїице...* Можда их је тада, ипак, више упутио краљевским стопама сенки минуле младости, више него њој, која је такође обожавала Попу.

Притајени бол, у остатку оних жежених кр-пица *од чистиоїа сна*, горео је у његовом гласу, одајући да је још био ту, у одјекивању. За њиховим корацима, за отисцима једног срца у прашини.

ФОНТАНА ДИ ТРЕВИ

Заиста, дубок је бунар прошлост, никада до краја испитан. Из његовог мрака, каткад заљескају неке искрице путокази, и у њега се опет врате. Покушамо ли да властити живот појмимо, као бескрајно укрштано и мимоилажено путовање са другима, искрснуће увек неки драгоцен и дирљив детаљ. Као такав један просути бисер на старом сребру, мени увек изнова засја нежно и присно - Фонтана ди Треви.

Када сам и како се нашла пред том прелепом фонтаном у вечном Риму?

Беху то она времена на измаку седамдесетих, када су у експанзији била масовна организовања осмомартовских путовања поводом већ помпезно обележаваних прослава Дана жена. Реализацију оваквих вишедневних аранжмана прихватили су радо колективи у многим установама, где је било предузимљивих синдикалиста, и наравно, довољно заинтересованих путница. Овакви туристички излети добро су дошли да се мало завири у чаролију иностранства, због шопинга а истовремено и да се заборави монотонија домаћег женског живота, види свет, доживи нешто ново.

У једној београдској школи где сам тада као млада професорица радила, радо је прихваћена идеја петодневног излета у Рим. Тако изузетна могућност путовања, и мени се допала. Само,

како отићи ван куће и први пут оставити тако дуго моју осамнаестомесечну кћерчицу, како решити потешкоћу са супругом конзервативцем и љубоморком? А он је већ наговештавао прве знаке страсне љубоморе, која ће жестоко разбуктавати и затровати наше наредне заједничке године. Ипак, јединствена прилика није ми се пропуштала.

Обузела ме је радост путне грознице а, како сам и претпоставила, следио је и озбиљан сукоб са супругом који је чак сасвим дрско поставио свој ултиматум: Или ја, или Рим! Мој избор био је – Рим. Између путовања и брака, тако гласан и јасан одговор, значио је за мене једну прву личну победу, ма и тренутно право на борбу за сопствено дисање...

Тако смо, сви у неком свечаном узбуђењу, после краћег лета авионом, већ били на римском аеродрому, а потом је цела група била смештена у неки од уговорених хотела. Туристички поход на римске знаменитости, тргове, улице, музеје, културне споменике, започео је по предвиђеном програму. Чинило ми се да сањам, да је овај град на Тибру, након антике и ренесансе, некако преспавао наредне векове, да се сада и пред мојим очима буди и показује у свој својој грандиозности, сјају патине, да још увек живи свој неки тајанствени живот испод површине видљивог. Окамењен, и неовисан од ужурбане технолошке савремености и нехајне пролазности.

Угодан укус моје мале победе, сада већ измештеност у неко ванвремено стање и осећање, није ме напуштао свих тих динамичних дана и ноћи у Риму. Време је било пријатно, рано пролећно, али одвећ кратко да би се боље размотрило и доживело само део онога што путнику може понудити први сусрет са духом и знаменитостима оваквога древног града и минуле величине једне цивилизације. Опет, за мене сасвим довољно да би се тај први утисак икад заборадио.

У једној од дужих шетњи ван обавезне групне маршуте, ходајући улицама и трговима у друштву са колегиницама, изненада је испред нас искрсао трг – један од многих у Риму, али јединствен по својој чудесној Фонтани ди Треви. Одмах ме освојила, можда својим неочекиваним положајем и складом групне скулптуре, фигура које су изгледале као управо заустављене у покрету. Као случајно, ту само на који тренутак уловљене у ковитлању, а зачаране, ту већ више векова остале. Из њих је зрачила свежина воде што се неуморно распрскава и пада у магличастим, витким луковима. А са дна језерцета испод занетих митских фигура, светлуцали су се просути метални новчићи. По традицији, они се ту бацају ритуално, као дар скривеном божанству које замишљену жељу обавезно остварује, кад-тад. Потребно је само искрено поверовати у моћ ове Фонтане – сваки туриста то одмах сазна. Учинила сам тако и ја, са осећањем по-

верења према милостивом божанству чији дух непресушно струји вековима овом водом из невидљивог извора, можда се само поигравајући слабашним нашим илузијама људским.

Које мисли су прошле кроз моју главу, и какве тајне жеље запоседале моје срце тада, тешко је сада реконструисати. Једноставно, застала сам пред том фонтаном очарана, и посве сама у себи. У сваком случају, издвојена од прошлости, пред непрозирним временом своје будућности, изгубљена у пространству и мноштву незнатих лица око мене. Потресена ипак доказом да постоји и траје лепота коју је осмислио човеков дух, и величанствено извела његова рука. А ја, само трен овде, загледана у енигму својих недосањаних светова... Није ми било још ни тридесет година, а живот пошао некуд помало укриво, заобилазно и несигурно, помало већ отцепљен. Фонтана ди Треви, међутим, ћутала је на мартовском сунцу, благотворна и љупка, у истом ритму претачући своју воду кружно, чекајући мирно на истом месту нове погледе дивљења, туристе, путнике и новчиће неизречених жеља...

Следе деценије, и на полеђини разгледнице са Фонтаном ди Треви – уочи Нове године, стигоше до мене ове речи: *Нека за сјаљни свети буде класика... Остало је ћутиња*. Неко, одавно ми близак и души драг, нашао се те зиме у Риму, и није заборавио да испоручи моје поздраве Фонтани. Бацио је свој новчић пред њу, овога пута

са нашим заједничким, близаначким жељама. Јер, пут до такве љубави, одиста се прелази „на коленима свога срца“, како песник каза. Споро, стрпљиво и тихо, готово побожно, ма колико дуго трајало то путовање... А нас двоје смо га ипак прешли. Символички и стварно, свако за себе, схвативши то можда управо крај Фонтане ди Треви. Истовремено, мада међусобно удаљени физички стотинама километара. Као да је, још пре наших помисли, нада и жеља ту чекала.

После три зиме, записујем ове ретке са осећањем да та фонтана, и надаље, на неки свој чудесан начин, повезује и чува у себи нешто и од наше мистичне потребе за вером у нежна садејства енергије љубави. Можда зато, сада заборављам да се вратим на ону далеку, почетну тачку свога римског путописа. Чему? Најзад, опцртани су водени жигови на мапи срца и преко тих изостављених година. Сасвим овлашним луковима присећања на ходочашћа древној римској фонтани, већ су уснули дрхтај. Један драгуљ у нашим приватним биографијама. И доказ дуге, давне ћутње, времена које веје за нама.

ОДБЛЕСЦИ ЗЛАТНОГ ПРАГА

У среду, раних јутарњих сати 2009. први пут после четврт столећа, прешла сам северну границу наше негдашње и садашње домовине. Путујући, мислила сам да ће моји непосредни утисци из Прага, бити предмет записа. Потајно, надала сам се несвакидашњем надахнућу које може искрснути из овог сусрета са старом господ Европом. Надасве, са чувеном и раскошном овом средњоевропском красотицом, тајанственим траговима живота и дела знаменитог Кафке, пре свега. Прошла су већ два дана у расположењу тихе очараности виђеним, чудима тако пажљиво очуване културне ризнице, окупане обновљеним сјајем, и штедрим јесењим зрацима, као и задивљујућим погледима река туриста. И, можда би то некакво етерично усхићење, само по себи, дошло након слегања прве грознице мога узбуђења изабраним туристичким атракцијама. Али, то се није десило.

Јуче, безочно су ме опљачкали у мојој хотелској соби. У току продуженог јутарњег сна, врата нисам била закључала, и све се збило бешумно, муњевито. И савршено професионално, као у неком фантазмагоричном кадру полусна, који ме одиста тада беше опхрвао. Изненада, тако сам одједном остала без икаквог новца, мобилног телефона, својих докумената, па чак и ручног сата који је мирно чекао моје буђење,

тик поред самог јастука. Осећање потпуне неверице, запрепашћења, сасвим пољуљане сигурности и доскора чврстих обриси свог идентитета, заплуснуло ме као ледени туш. Нашла сам се сама усред бледог сивила равнодушног прашког јутра. На рецепцији ме сачекала хладнокрвна учтивост хотелског особља, и неколицина мојих сапутника који су закаснили на заказани излет.

Тако је, дакле, очекивани доживљај завршио неславно, и по мене поразно. Шта се променило у овом високо цивилизованом свету током последње две-три деценије? Наравно, присећам се, у међувремену је срушен Берлински зид, помериле се границе Истока и Запада, пројекат ЕУ у пуном је размаху. Глобализација, распарчавање држава, ратови, бешчашћа... И поновно уједињавање и унификација регија, циклуси су чије таласање трасирају сурови интереси, политике, владе, технолошка достигнућа, завере, итд. А нико, о томе ништа не пита мало, обичног грађанина који треба сам да се снађе у свем том хаосу, што се тако транспарентно, формално стално преуређује несагледивом брзином у новим правцима. Да, ваљда је тако. Много тога се мења у новој миленијумској ери. Само је лоповлук остао исти. На овим просторима, неуништив и можда још виспренији, умреженији. Од опчињености сјајем златног Прага, зато ми сада не остаде готово ништа. И не верујем, да ће неко будуће сећање, моћи поправити ово његово сабласно ружно наличје. Наместо фасцинације

лепотом патине минулих векова, он ми је наједном понудио нешто сасвим друго – осећај нелагоде, апсурда, збуњујуће стрепње и појединачне незаштићености пред тим Силама немерљивим. А оне ме, својим знацима, пакосно опомињу. Неопозиви и невидљиви, готово као сама смрт. И зато, толико је горак овај укус једног бизарног искуства. Утешне речи мојих сапутника да се то и другима дешава, само су донеле тренутни мир, а убрзо и мирење са материјалним губитком. Међутим, своју узнемиреност поделих једино са аветима ноћних сенки и тишином између зидова собе. Лавирнти неосветљених, суморних хотелских ходника, обећавали су само непожељне посетиоце.

Стање карантина, изолација... Први пут у животу, заплуснуло ме овде, тако снажано осећање беспомоћности, и туђине. Можда не сасвим случајно, изгледа, дошао је час да осетим праву атмосферу Кафкиног Процеса. Живот и књижевност се узајамно преплићу, претапају једно у друго, зар је то необично – умиривала сам саму себе, овако неправедно измештену на неку опасно порозну границу фикције и стварности, сна и јаве. То би могла бити једна од магија Прага, злокобна најава процеса надоласећег даука, апсурда, и плиме времена које доноси двадесети век – некада смо тако тумачили странице Кафкине мајсторске прозе, коју преврћем сада као у неком сну. А можда се ја, само под утицајем рефлекса неке старе прашке магије,

удвајам са Јозефом К.? Сам Нечастиви зато је изабрао баш собу 323, не знајући ко је у њој. Колико сам оваквих и сличних питања поставила себи ове ноћи без иког живог на видуку, и уобичајених комуникацијских помагала до којих нисам могла доћи, и успоставити везу са драгим гласом и мени блиском речју.

А Праг, овит маглom и прохладном новембарском тамом, више наликује сабласном сну, него стварности блиставог града са разгледнице из туристичког проспекта гласовите туристичке престонице – узалуд сам покушала да у свој дневник запишем неколико оваквих, чинило ми се, сасвим трезвених реченица. Нема потребе да ствари сада превише мистификујем. Атмосфера страха и несанице, могуће да је прећутно (као мало перверзни маркетиншки трик?), некако урачуната у цену туристичких услуга ове агенције? Нарочито за лаковерне радозналце, оне ређе књижевне сладокусце на оваквим путовањима, који су помало склони кафкијанској острашћености сенкама. Сатима ваљда, свашта ми пролази кроз главу, попут бескрајне композиције сивих вагона запућених у нигдину. Зурим у ноћ кроз прозор своје осветљене хотелске собе, јер се не усуђујем да угасим светиљку. Видим само редове истих оваквих, затворених мрачних прозора. На околним, једноличним стамбеним блоковима, само се назире понеки полуосветљен прозор. Можда је, иза њих, још будан сновиди Кафкин дух, који почиње да кр-

стари околу, идући за трачком светиљке у моме прозору. Полуосветљене улице су одавно пуне, и тишину просеца само повремено клопарање приградских трамваја. Иза угла, преко грана голог дрвећа испред хотела, одасвуд се шуњају и вребају лелујаве сенке. И то су чари које нуди Праг Кафкин, и мој у овим тренуцима.

Најзад, благородни и саучеснички дух из Кафкиног продорног погледа са фотографије коју сам купила у његовом музеју (до којег сам јуче ипак допрла), као да ми се потајно смеши, наместо крика. И најављује ми праскозорје. А затим, као лаки додир птичјег крила, неко ми ставља невидљиви печат на ове редове што их моја несаница завршава. Као сувенир из лего пакет аранжмана, овај запис ћу једино и понети кући са овог путовања.

* * *

Равнодушно лице савременог света, какво се можда нехотице мени представило у Прагу, у својој неумољиво хладној и нељубазној нијанси, ипак омогућило је да га јасније сагледам из непосредне близине, као и неких још неиспитаних кутака себе.

Уосталом, зар се многим нашим илузијама, као дечјим играчкама, само дуже или краће не заваравамо? Може бити, да никад нисам толико нестрпљиво пожелела јутарњи час, колико овај – тренутак опроштаја са хладним одсјајима златних купола на површини мутне Влтаве.

УСКРС

*Јер њосле смртїи Време се њовуче из њела,
и усїомене, већ њако равнодушне...*

Пруст

Спомен на један давни Ускрс, Време у њеном бићу није успело да затрпа, упркос не-прегледном мноштву бројних, далеко значајни-јих. Међутрајање од тридесет и три године није га озледило, нити му шта придодало, ни одузело. Та ускршња младалачка епизода посматра је, ево и данас, благо из прикрајка, овлаш смеше-ћи се из неке огромне удаљености, а ипак тако јасна, као кроз скривену лупу увећана. Као да никада није ни напуштала њено тело, и дисање. Није могла, или није хтела да се препусти забо-раву, отцепи од неког средишта у њој, за који се нечим тесно привезала.

У овај ускршњи дан, она се поново тихо оглашава неком насушном потребом да се, пре него једном дефинитивно нестане заједно са страшћу за животом, остави једино могућу по-тврду о себи - *њраї* записа на ветру.

Зашто баш сада кад јој тело више никаква љубавна жудња не гони ка Њему, већ ка другом, није важно. Заборав, ионако на крају све реши у своју корист, постара се усрдно о оном што по-стоји, што је било и може бити.

Тога пролећа, Ускрс је пао у дан Првомај-ског празника, који се тада једино званично и

славио као међународни празник свих пролетера. Ђаци су особито волели тај драгоцени мали предак у тако несносно дугом другом полугодишту. А то бурно, њено осамнаесто пролеће, трајало је у некој врсти магичног заноса, као у сну. Прва љубав почела је изненадно, са раним предзнацима буђења пролећа, већ крајем фебруара. Заљубљеност младих гимназијалаца се све више разбуктавала, док се нежно и стидљиво будило све наоколо, напоредо са њеном целом душом и пути.

Одлука да ће водити љубав у пуном смислу, лебдела је већ неко време у ваздуху између њих, напето присутна при сваком сусрету, загрљају, опоју пољубаца. И сад се указала права прилика, требало се брзо и без одлагања одлучити за наступајући празник, пожуривао је Он. Љубав је храбра, одлучна, ризикује све и много не премисља, говори Књига од кад је света.

Поћи ћу с њим - куд год ме поведе - већ је у себи донела епохалну одлуку. У строгој тајности, наравно, украшће некако та два дана, на сваки начин и по сваку цену. Забрањено воће телесне љубави неодољиво је омамило њихова уздрхтала срца, свакако. Као да се мора, скочити у опасне воде првих путених открића љубави. Као да је реч о несташлуку пакленог ђачког плана, или романтичном митском самоубиству младих љубавника. Ма и сулудо звучало, поверила је и овакве своје најтајније мисли својој најблиској другарици.

На пустом брежуљку градског гробља, патетично озбиљан и драмски напет, био је тај разговор двеју духовно веома сродних девојака, које су једна о другој знале до тада све. Пун зебње и пријатељске брижности, био је опомињући глас драге Мелисе. Она је попут иследничког, њеног властитог супер-ега, хладно постављала непријатна питања: Је ли сигурна у његову љубав? Да ли је сад спремна да ризикује и пружи му баш све, мада авај, ниједна још није тачно знала шта је то неодољиво све? Хоће ли моћи поднети последице тога чина, скоро извесну патњу и растанак? Да - спремна је - казала је, а у себи већ дрхтала као мала запаљена птица на хладној киши. Заболело је што Мелиса, већ гледа на њу другачијим очима, готово прекорно и одвећ строго, са нескривеним сажаљењем. Непогрешивост женске интуиције млађахне мудрице Мелисе, показала је да је њен глас давао предност разлозима разума, а не срца. Јер, тај фатални момак, само што није матурирао и напустио овај град, и у њему своју тако страствену љубав, а сутра већ поћи ће за другом, ко зна којом по реду. То несигурно сутра је, међутим, далеко и магловито као непозната планета неког другог сазвежђа. Постоји само жеђ нестрпљивог и неодложног сада.

Ту, на гробљу, опростивши се са својом пријатељицом, већ се опраштала од свога физичког девичанства. Мало сетно, брзо се осврнула још једном - на непрегледно море споменика околи,

на зеленкасту реку и рушевну тврђаву Старога града понад ње, у даљини. Право одатле, похитала је на уговорени састанак са првом, досудном страницом свога женског бића. Све што је жудела, као да је већ било пре њених жеља, помисли и одлука.

У сумрак, стигли су у други град, и најпре бесциљно шетали чекајући нестрпљиво ноћ. Као без тела, пролазила је непознатим улицама малог града, као да га први пут види. Лебдела је тако свечана и лака у себи, кроз претпразничко вече. А затим се тихо, на прстима, као ситни лопови ушуњаше у његову кућу неким споредним улазом, ваљда преко балкона. Соба у којој су се нашли, имала је само један лежај, никакве друге ствари није приметила. Био је полумрак, а споља допирало нешто штедљиве светлости од уличне светиљке. Чули су се само кораци његове мајке у кући, која је спремала ускршње колаче целу ноћ. Опомињући, сабласни. Она није имала појма ко је још ту, сем њеног сина у кући, али као да је за сваки случај тајно бдела над несташлуком ових тајних бегунаца из стварности у свој сан, у пролећну ноћ. Морали су бити нечујни, стално на опрезу - шта ако ипак она неким послом уђе баш у ову собу. Пристојност, обзири, стид и страх, све је било помешано кад се препустила неуморној нежности Његових руку. Тело уз тело, први пут без одеће на себи. Неизвесност сваког следећег покрета отварала је непозната чула, затезала кожу као струну неке надчулне, небеске харфе.

Када ће доћи *онај* тренутак, и како? Да ли ће болети, хоће ли осетити стид, уживање - није смела да пита себе, нити њега. То *саг* што је тек почињало, било је сувише лепо да би бринуло за оно *јосле*, да би ишта мислило... Тако, целе ноћи без сна, ништа се није десило. Само космичка тишина у момачкој собици, препуна пролећне цвасти.

У сумаглици првог мајског освита, нови се дан већ рађао. Били су будни. Ускрс, и црквена звона. Опет тихо, како су тајно и ушли у кућу, искочили су на пуну улицу, са малом грижом савести, али задовољни што нису били откривени. У суседној улици, на некој чесми, под хладним млазом умилала је своје неиспавано, озарено лице, осврћући се бојаљиво околу. Огледалце - не зна шта би јој рекло да га је имала код себе и погледала своје лице, чији ће тачан опис заувек сачувати то јутро. Срећом, гимназијалке углавном, тада нису носиле уза се такве обавезне женске реквизите, шминку и друго, па ни онда кад крену на овакве излете... Затим, журно напустише празнично уснули град.

Преко старог моста прешли су реку. Пред њима се беласао пут кроз пространу котлину, губећи се према зеленим таласима брегова у даљини. У очима јој се цаклио цео видик преливен нежним сребром тек процвалог воћа. Село које ће отворити своје гостопримљиве двери младим љубавницима, такође је носило име првог пролећног весника. Најављено јутро под

златним капима сунца, пратило је њихове распеване кораке кроз мирисне ливаде, шумарке и воћњаке, на том вијугавом, готово нестварно бајковитом путовању. Још увек нигде покрета људи и животиња, само раскошни опој пелудне ведрине.

Млађи брачни пар, његови рођаци, дочекали су их срдачно мада нису били најављени празнични гости. Ову девојку видели су први пут у животу, али су били увиђавни, нису постављали уобичајена питања. А њој је било ипак мало негодно, али и некако присно, готово охрабрујуће, природно. Спонтаност домаћина, весела атмосфера и блиставило првог мајског дана, а нарочита разнеженост њеног драгог, убрзо је успела да је опусти и лагано препусти великом ишчекивању.

Најзад, и сами свечано расположен домаћински пар, уступио је гостима посебну собу. Иако збуњена и ошамућена, била је ипак свесна чина којим започиње њена женска, телесна и душевна каријера. И, само у том смислу, доживљај је био непоновљив. Јер, ни очекиваног бола, ни физичког ужитка не беше. Па опет, узбуђена нутрина јој је мало засузила, не знајући зашто. Предрасуда, непотпуна обавештеност, страх од последица... Али, многи приземно реални детаљи у таквим тренуцима не значе ништа. Љубав је више небеска постеља, него земаљска - она је одувек такву замишљала и непоколебљиво у њу веровала. Зато је са осећањем поверења, њој принела први пут и своје тело.

Поштено и без жаљења, сада то бележи у почаст овоме дану. И не покушава да осветли другим светиљкама успомену на ту магично белу ноћ. Јер, она саму себе у мраку, и даље греје скривеним пламичаком заљуљаним на хладном ветру.

Није ништа страшно, издржала сам тај тренутак, драга моја Мелиса – пише јој журно у мислима истог јутра. Али, само што је почела, занете гимназијалце који су умишљали да су под апсолутном заштитом свих божанстава љубави, отрезни изненадна посета. Као немилосрдна инквизиторка, забринута мајка пронашла је свога блудног сина и његову Ђулијету. Љути-та и огорчена, обрушила се на беспризорну и незахвалну децу, ђаке који ето не уче, а матурски испити су близу. Као да је тада њен мајчински нагон, намерно заборавио да на свету још постоји усхићена љубав и младост, да је одувек постојала.

Како су напустили питому оазу села и те магичне ускршње сате, више се не сећа поуздано. Јер, није пријатно кад нас сурово и нагло из чаролије сна пробуде. Али, то је неважно, одавно већ равнодушно. Јер она је на такву погодбу са временом, поштујући захтев свога срца, својевољно пристала. На излет у небо – у тај Ускрс!

СА ВИШЕГРАДСКИХ СТАЗА

У хладан, познојануарски недељни дан, негде око подне, силазимо белином посутим путем у сивилом овит Вишеград. Аутобус стаје недалеко од моста, у близини Дома културе, чију фасаду памтим још из минулих деценија кад сам овамо некада долазила на излете романтичним Ђиром са гимназијалцима Ужичке гимназије. Ваљда је ту и даље онај безбојни, неуобличени нови центар старе варошице на Дрини. Уснула у слави своје постандрићевске ере, сада после много година, затичем је опхрвану тишином, још увек похабану и са траговима претходних ратних погрома.

Нас, намернике-шетаче заљубљене у Андрићеве негдашње стазе, зачуђује немоност улица и околних предела без икакве живости. Градић као да не дише, овако залеђен попут слике на старинској разгледници из неке чудне недођије. Или се то, у ову хладну недељу, можда преко моста увукла сцена са неке Андрићеве потргане странице, јер се и путевима ка њему ништа не покреће. Једино Дрина светлуца, полузалеђена и снена, видећемо је за који тренутак изблиза. Ипак, нас дочекује угодан глас и широк извињавајући осмех добротворке и водитељке за овај дан, рођене Вишеграђанке, професорке овдашње, Дивне Васић. Наредним часовима нашег ходочашћа, она је успела да својим живахним духом једног ванредног поклоника и znalца

Андрићевог дела и живота, поправи суморну боју нашег првог утиска, надомести коцкице које нашој знатижељи недостају. Недвосмислено, ова лепа и необична жена свакодневно живи Андрићеве стазе, лица и пределе, потврђујући нехотице и својом причом свевремени значај приче и причања, и смисао лепоте која се на сваком кораку отима ружноћи, злу и пролазно-сти, управо највише подупрта величанством на Дрини ћуприје.

Бирам само неколико упечатљивих детаља из њене несебичне приче, коју са неким природним озарењем дели са гостима, и не распитује се много о нама, сматрајући да смо довољно блиски. Улазимо у скромну Андрићеву спомен собу, заправо учионицу с краја деветнаестог века у којој је Андрић похађао основну школу. Ова прастира и неугледна зграда, једва скрпљена реконструкција некадашње школске опреме и нешто фотографија од времена отргнутих, ипак је довољно за увод у танку нит времеплова који креће уназад низ време, и одводи нас до саме обале Дрине. Одлазимо на капију моста, култно место многих генерација и небројених младости. Фотографишемо тишину, додирујемо камену ограду, која ће најављеном великом реконструкцијом моста, добити првобитну форму, са оштрим обрубом, оним по коме је Ђоркан изводио свој невероватни плес по жици, над амбисом. Затим, прелазимо на леву обалу, ходимо пустом Андрићевом улицом са проређеним

ниским кућама и кућерцима, стижемо до његовог негдашњег дома. При том, први пут чујемо да је ова скромна и још држећа кућа у којој је његово детињство текло ушушкано топлином љубави помајке и поочима, била тог истог дана кад ју је Андрић 1951. године поклонио Општини Вишеградској – продата. Госпођа Дивна са пригушеном горчином тихо понавља, да је истражујући општинску архиву лично пронашла оба званична Уговора – онај о Андрићевом поклону, и други о продаји приватном лицу. Оба су заведена под истим датумом. Примамо ово са чуђењем, скоро неверицом, мада не сумњајући у тачност овог поразног податка. Пренеражени, не налазимо речи оправдања за овако брзоплет потез једне крајње неукости и безосећајности тадашње нове власти. И узалуд, само покушавамо да призовемо далеке, изломљене одјеке једног времена чији смо сведоци негде из прикрајка, и сами били. Очито, живот у тадашњем Вишеграду, као свагда, и одувек, покушавао је да у периодима затишја ухвати неку привремену равнотежу са савременошћу, са собом, искорак у долазеће, непознато. И тако, зуримо са капије у забрављену, ћутљиву кућу непознатих власника, у плочицу са стидљивом назнаком да ју ту некада живео нобеловац Иво Андрић. Да ли је – и у том њеном ћутању – сигурност? Дубина његове мудре и загонетне мисли, свакако, можда је и ово предвидела.

А онда за крај, неуморна професорица

Дивна, води нас на гробља. Знатно смо живнули, иако је мраз већ остављао своје видљиве печате по нашим лицима. Најпре, идемо поврх пута, где се у пристранку сместило хришћанско гробље. На католичко, време је надовезало православно. Завејаним гробљанским стазама пробијамо се до споменика које тражимо, и налазимо. Витки и високи, у помало старинском стилу истичу се два споменика један до другог, ограђени металном ниском оградом. Ту су Андрићеви драги теча и тетка. Заправо, помајка и поочим, како он исписује на споменицима, свакако за њега кључне родитељске фигуре, пуне љубави и без биолошке основе. Све ми је то познато, али оно што сада моју пажњу прикова, јесте Андрићева дубока и искрена захвала Ивану Матковичу, управо потресним епитафом, дугом и језгровитом реченицом, исписан непосредно, срцем. Али и карактеристичним дахом, духом и мишљу младог Андрића, оном коју препознајемо у његовом књижевном делу нарочито касније. А њему су тада биле тек тридесет четири године. Ето, због тога је вредело доћи данас у ову тужну забит, утихлу, чудесно тајновиту чаршију.

На нешто удаљенијем, врлетном делу леве обале, пењемо се на Околиште до јеврејског гробља. Камени, храпави споменици положени водоравно, утонули у земљу, скривени су и снегом. Понегде, извирује лишај и једва видљива слова имена са којих се испрала боја, а којих више нема међу живим становницима овога града. Неоме-

тане честим посетама, ту мирно тихују успомене на вишеградске Јевреје, знане и незнане. На улазу нас сусреће нова мермерна плоча и име последње житељке овога рода, недавно сахрањене. Она је познавала Лотику, а ми хоћемо да посетимо управо њу, најславнију Вишеграђанку свих времена до данас, како посебно нагласи Дивна. Наравно, пуни ореол лику и судбини ове необичне, интригантне и поштоване жене давно већ замакле у вишеградску легенду, дао је наш највећи писац. Он је у једном делу свога живота био њен суграђанин и пријатељ. Дакле, разгрђемо рукама снег са камене плоче начете патином времена и небриге, без сјаја. Нагињемо се ближе земљи да боље видимо тамном бојом појачане урезе неравних латиничних слова, и њено пуно име: *Лоџи Целермајер*. Испод стоје још и бројке које омеђују трајање њеног реалног живота: 1860-1938. година. Једноставну сакралност призора овог места и тренутка, допуњавају неки мање познати детаљи приче о њеном животу, и судбинском расејању остатка шире породице.

Међутим, моје мисли упућују се изван видљивих трагова њеног бивања, који допиру у овим изломљеним одјецима што их омеђују голе чињенице. Доле, на истом месту, у оријенталној касаби, крај самог моста видим издвојен Лотикин хотел, још увек цео, додуше пресвучен каменим плочама. А унутра, безвремену, у пуном сјају и размаху својих магичних моћи,

слутим њену сенку. Заправо, ту савршено лепу, и савршено пословну даму, јединствену протагонисткињу нових времена поткрај деветнаестог века у далекој балканској касаби, залуталу из једног сасвим другог света и језика. Банула овде на Дрину, млада, изузетно предузимљива, „слободног језика и мушке одрешитости“, ношена повољним мирнодопским ветром, прича каже да је дошла пешице из Пољске. И ту остала, по свом унутрашњем задатку и судбинском налогу племените пожртвованости. Чувена још за живота, интригантна власница хотела и снова у којима се за њом чезнуло и уздисало, постхумно је овенчана најсавршеније написаним реченицама овога језика. На Андрићевим страницама, уздиже се јасно њена женска, достојанствена фигура. Скупа и хладна, попут неухватљиве фатаморгане, у ствари, племенита кротитељка и блештава господарица некад распусних касаблица, тако „свирепих и чулних сентименталаца“ оријенталаца, којих више одавно нема, као ни оне касабде. Остајући увек „чедна и хладна“, Лотика се зачуђујуће лако „играла игром њихових чула“. Нашавши посебан кључ за њихове страсне пориве колико и за своју добит, вешто је успевала да задржи размак између њих и себе, остављајући пут до свога скривеног бића и женског срца, заувек вијугав и покривен тајном. Као да је, ова мудра и човечна, надасве необично способна жена, оставила негде успут нехотице, и своју неизговорену поруку за сва времена.

Једну од оних, која се и малом Иву Андрићу урезала у душу, растући у близини бљеска Лотикине харизматичне лепоте, да је касније и запише: *И сањана лејоша се њлаћа.*

Већ прилично промрзли, напуштамо гробља, и уснуле стазе Вишеграда. Поздрављамо се са Дивном, захваљујемо на љубазности, и дивимо се њеном животу овде, и смислу да се са мртвим сенкама неумрлих Андрићевих јунака разговара, чије судбине она посвећено прати и ван страница његових књига. Тако ваљда, ова њихова драгоцену суграђанку годинама свакодневно брани да и они напусте свој завичај.

Испраћа нас тишина, и сивило овога дана. А мени се чини – и Лотика. Осврћем се још једном ка мосту, и као да негде скривена иза млечних стаклених врата, она неприметно и са одобравањем трепну у знак испраћаја својих гостију из далека.

Као да се велико затишје света зими осећа и у најудаљенијим забитима, много гласније. Јер, нису ли и вишеградске стазе – свет у малом? И градић који остаде за нама. Овако, одвећ тужна да би била безначајна, и постојаност лепоте њене ћуприје на Дрини, да би се могла заборавити.

ДОБРИ ДУХ ПЕТРОЛЕЈКЕ

И не слутећи да ће ми магија каквог актуелног тренутка, тако живо призвати заборављени дух петролејке лампе, ипак се то недавно догодило. Олуја на планини у раним вечерњим сатима, изненада је пореметила мирну завршницу прекрасног летњег дана. Нашу кућу за одмор у планини пресецале су небеске муње, а у исти мах и електричну енергију у мрежи. Нестало је струје, а како то бива добро знају стални, све ређи житељи ових крајева.

Па ипак, ни ми, повремени гости ове живописне планине, нисмо били сасвим затечени. Стара петролејка, више као експонат него златна резерва окачена високо на зиду, годинама је стрпљиво чекала својих пет минута. И ето, сада својим жмиркавим, сненим сјајем осветлила је трпезу и укућане, развластивши потпуну таму просторије у којој су се задесили. Бес ветра напољу, као да је подстрекавао њен нејаки, дрхтави пламен у игри са издуженим језичцима сенки по зиду. Такође, и нашу неизговорену молитву, упућену добром старом духу, да нас сад не остави, не препусти мрким намерама ноћи.

И он нас је услишио. Довољно да камера фотоапарата и више него што се очекивало, прецизно забележи овај готово сабласни приказ. Нехотице, додирнувши жижу једног сна, придошлу у таласу сећања.

Не тако давно, само пре којих педесетак година, велико технолошко чудо убрзане електрификације и ових забити, дефинитивно је протерало у историју, дотад још увек модерну лампу на гас. А с њом, махом, и онај старински живот и све што је уз њега ишло. Крајичком свога раног детињства, закачила сам и сама неколико сличица из тог давног доба „пре струје“. После, не питајући се, све до сада, да ли се тај одбегли дух Аладинове чаробне лампе, ипак само притајо у дивљини густих шума пустих планина, у тихост осаме заједно минулих људи и ствари.

А сад ево осветљава слику која из те заборављене светилке, поново озрачује читав свет мога долазећег детињства, и греје изнутра.

Сама, под жутим светлосним кругом лампе, повијена за шиваћом машином, седи моја мајка. Огрнута сенком, потпуно задубљена у рад игле, пратећи пажљиво помаке својих вештих прстију који наводе платно, истовремено контролише покрете стопала на папучици, и ко зна шта још... Ваљда зато, не видим њене очи, којима упија сву ту благо заталасану светлост кроз блиставо чисто стакло лампе, која трепери у ритму све гласнијег зуја машине и кратких уздаха шваље. Истовремено, то чудно музицирање пратило је мелодију њене песме, чије речи нисам увек тачно разабирала. А она је долазила негде из мајчиних груди, преливајући се преко грла у складне амплитуде раскошног гласа.

Ноћ одмиче, и не знам више кад се заврша-

ва. Али ми се чини да траје још увек, до у бескрај. Никада после, више нисам доживела то чудо садејства светлости и звука, тако спонтану хармонију слике и гласа, инструмента и извођача.

А мајка, мишљаше да њено чедо одавно блажено спава. Не слутећи да је из постеље кроз широм отворена врата собе, са нежног размеђа сна и јаве, све време оно нетремице слуша и види. Целу упија. Онакву, каквом је сад након њеног одласка, из даљине посматра. Управо, благодарећи доброты оног заборављеног духа у неугаслом пламичку петролејке лампе.

ЖЕНСКИ ВРЕМЕПЛОВ – ПРАБАКЕ

За Лану

У свакој од нас, постоји нека давна, тајновита и несмирена жена – преткиња. Укотвљена негде у корену наших нити, као бескрајно умножена слика, притајена она спава у вртлогу архетипских дубина, у шапату наше подсвести. Понекад, као у сну, мало се промешкољи и укаже на екрану наше свести као мутан одблесак етеричног лика. И онда, у тренутку између сна и јаве, где се срећемо, као да намах препознајемо давно, безимено лице, опипавајући његов водени жиг скривен на властитом телу, и немо се споразумевамо неким језиком божанске пантомиме. Затим, опет се безнадежно губимо, и свака се окрене на своју страну, у своје досудно време, запућено кроз неизвесну ветрометину прошлог и будућег. Можда потом, да се ипак сретнемо у лику и духу још незнане неке потомкиње, изложене истим силама милости животног сјаја и суровог мрака заборава.

Ако нас, једном рођене Творац подигне из тмине непостојања у чудо постојања, онда наше животодајно стабло усправљају мајка и отац, посве равноправно. Али, оне кључне гране и гранчице на које се ослањамо а да то и не примећујемо, подупиру и уравнотежују над стално одшкринутим амбисом ланца смрти и рађања – наше баке и прабаке. Читава поворка мајки

наших мајки и очева, затим мајке њихових мајки, мајке у недоглед... Несагледиво дубока је та ноћ, из које се пружају женске руке ка светлосним нитима својих потомака. Руке, којима их никад неће моћи помиловати.

Ипак, најчешће тако мало о нашим преткињама заиста знамо. Њихове патње и љубави, снове и судбине, рађања и умирања, све то остаје негде ван домашаја, скривено под утонулим хумкама, или слућено само између нејасних црта и реза, слова и бројки са камена. Каткад се обесхрабримо у покушају да нешто од тога докучимо, понеки остатак крпице приче спасемо, дозивајући целину из неумољиве тишине породичних архиварија. Тако, само у простору наших повлашћених снова, остаје оно место где их на час нежно додирнемо, ако дођу. Зато, пишем о њима да бих писала о себи самој кроз прохујали век и по.

Кад мислим о својим бакама, увек их видим чиле и топле као да су живе, попут звезда заштитница на дубоком летњем небу, обгрљене жарким ореолом боја мога детињства. Из непојмљиве дубине, кроз измаглицу година оне заувек будно бдеју над откуцајима мога овоземаљског часовника, надгледајући ритам срца и корака својих унука.

Али, ниједна од моје четири прабаке, није испратила моје одрастање. Тек само за прве месеце мог рођења знале су две, па су убрзо и оне преминуле.

Најпре - Миља, бака моје мајке. По свему судећи, тиха и благородна жена, остала је упамћена од бројних својих унука као оличење чисте благости добротe и љубави. Ова честита и несрећна жена, била је изнад свега пожртвована и нежна мајка.

О години њеног рођења и девојаштву, ништа се поуздано не зна, а фамилија из које потиче само се нејасно спомиње (фамилија Ћипоровићи из села Радановци?). Њена удаја пада негде у последњу деценију деветнаестог века, када је дошла у село за које ће је животни кругови вишеструко судбински везати, несрећом и срећом. После неколико година брака, вероватно од неке заразне болести, изненада ће изгубити супруга и двоје сасвим мале деце, сина и кћер. У близини тих малих гробова, скоро читав век касније, биће сахрањена у дубокој старости потоња њена, најстарија кћер, моја бака Ђурђија. Она им је увек о задушницама палила свеће.

Према тадашњем закону дубоко патријархалне земље Србије, жена, особито на селу, у сличним ситуацијама остајала је обесправљена, материјално потпуно незбринута. Због тога је и она, млада удовица и изненада ожалошћена мајка, била принуђена да се поново уда. Убрзо напушта тај дом, мада је у њему била цењена и омиљена, и одлази у друго доста удаљено село од овог. Нашао се удовац са две мале сиротице у бројној породичној задрузи, и она је са њим започела свој нови живот. Прилагодљива и послу-

шна, вредно се посветила новом домаћинству. Чинило се, да јој се ипак, сурово лице судбине поново смеши подарујући јој нову децу. Једна за другом, рађале су се четири девојчице и један дечак. Ликом и стасом налик својој мајци, оне су расле уз брата кога су неизмерно волеле. Био је већ пошао у школу када се тешко разболео и напустио овај свет. Своју жалост за јединим братом, сестрице нису никад заборавиле, убрзо оставши и без оца. А мајка Миља, тако су је из милоште звале и њене унуке као и друга деца, остала је поново удовица са још нејаким кћери-ма. Марљиво их је подизала, трпељиво радећи и подносећи све тешкоће међу бројном чељади. Без заштите мушке главе, мужа или сина, она се ипак сналазила. Одважно и тихо, борила се за место и права своје деце у многобројној породици са великим имањем, где се глас удовице није много уважавао. Касније, ипак се осамосталила, успевши да добије свој припадајући део имања, и заснује засебно газдинство са својом децом. Трудила се да кћери благовремено и добро уда уз прикладан мираз, али је само делимично у томе успела. Кротка и мудра, каква је по природи била, остала је и у старости. Смерну и племениту, ову ситну жену забраћену старинском марамом, упамтило је неколико генерација мајки из читаве околине, јер је многим помогла око порођаја, који су често били и веома тешки. Професионалних бабица и лекара у близини тада није било. Овакво њено нарочито знање и

позвање, ко зна од кога наслеђено, свакако је долазило изнутра, из дубоке љубави према деци, и животу који настаје и побеђује зле волшебнике смрти, који су и њу саму већ искушавали. Зато није чудо што је моја бака заувек урезала у своје срце тај смиран и частан лик своје узорне мајке Миље, која је била висока мера и цена и њеног властитог материнског задатка.

Прабака Нинка, мајка очеве мајке, имала је нешто другачији *curriculum vitae*. Од своје генерацијске другарице Миље, са којом се вероватно није никада ни срела, она је била сасвим различите нарави и карактера. Иза ње је остала шкрта слика непотпуне сторије, упркос бројне деце и унука. Цео свој век она је одживела у пространим обронцима свога родног села Сече Реке, а у исто је удомила и своју кћер Драгу, моју баку.

Немирног темперамента, оштрог и слободног језика, изгледа да се још у младости отргла пуној контроли својих родитеља. Њен девојачки несташлук претворио се у недолични инцидент за то доба, кад је надасве цењена смерност и чедност узорне сеоске девојке. Дошло је до нежељене трудноће са неким момком, а о њиховој недозвољеној љубави и непожељном плоду те везе, многи детаљи нису процурели до ушију потомака. Уз све остало, и тајна о тој грешној епизоди из младости, одавно је отишла у гроб заједно с њом, и са још неким могућим сведоком ове инкриминисане породичне приче.

Како се таква неопростива срамота у селу тада није опраштала, родитељи су је зато радо уступили на бригу и усвојење бездетном рођаку и његовој супрузи из суседства. Ови добродушни људи, говоре нам сачуване тапије имања, поклонили су јој цео свој скромни посед у планинском делу села са пространим пашњацима и мало обрадиве земље. Потом се нашао и младожења за њу, који долази под њен кров, доневши уз вредне руке и благу нарав, своје презиме и крсну славу. Са њим је изродила и подигла седморо деце, после оног дечака из ванбарачне везе кога је подизала заједно с њима. Још у младих годинама, он је страдао од туберкулозе, а сва остала њена деца су била здрава и вредна, наочита и тамнопута. Потомство које је остало иза њих, одавно се углавном расуло по свету далеко од завичаја.

И само ових неколико одломака породичног предања који су допловили до мене, бацају светло на једну жену мушке одлучности и карактера, испод чије опорости се ипак крила једна добра бака у старости, попустљива само према својим унуцима. Да ли је тако дуга изложеност суровим ћудима планине за коју је као вредна сточарка била дубоко везана, додала нешто њеној посебности, или је таква одувек била, само се може нагађати. У сваком случају, била је особа снажног и бодрога духа, несклона лаком показивању типично женске осећајности и болећивости за властиту децу, коју је готово

спартански строго васпитавала. Упркос томе, њене кћери и синови су јој свагда указивали велику оданост и поштовање.

Лепо и поетично име Јелка, имала је моја друга прабака са мајчине стране. Њеним бројним унукама, од шест кћерију и два сина, једва да је пренета која успомена о њој, јер је умрла док су оне биле још мале. Сваки спомен њеног имена, сенчила је туга ожалошћене мајке, која је у вихору Првог светског рата изгубила два сина. Тек стасали за војску, ови виспрени младићи били су још нежењени, и већ су изучили занате, и њено нежно мајчинско срце никада се није од овог трагичног губитка опоравило. Од тада, сасвим се повукла у себе тихујући, а у старости се све чешће прихватала алкохола. Ваљда, да би бол за неповратно изгубљеном децом ракија мало уминула. Њен супруг као и остали укућани, са прећутним разумевањем су гледали на овај њен утешитељни лек, свагда је сажаљевајући. Ова доброћудна жена према свој деци, а нарочито према најстаријем сину Милоју, моме деди и његовој деци увек је била блага и нежна, са снахама обзирна. Можда је погибија синова, чије су кости засвагда остале на далеком ратишту у туђини, допринела да нешто раније тихо оде са овог света, оставши упамћена за потомство више као једна сетна сен мајке, него стварна жена.

Радомирка, четврта моја прабака, за све своје потомке била је жена готово мистично не-

постојећа. Трагика њене судбине као и читаве породице, одувек ми је звучала као невероватна прича, јер су она и супруг Тодор, умрли у истом дану. Шпанска грозница, те још увек ратне 1918. године, истовремено је изненада однела мајку и оца петоро деце од четири до петнаест година. Сирочићи су остали сами, без иког старијег у кући. Мој деда Миленко, био је најстарији и ускоро се принудно спасао раном женидбом и оснивањем своје породице. Његове малене сестре, узела је на старатељство и усвојење блиска родбина по мајчиној страни. Зато је успомена на њу за све унуче, остала заувек празна и нема страница породичне легенде. Своју баку и деду, они су познавали тек само као имена и бројке са споменика у породичном гробљу. Ако је код старије деце остала нека урезана слика и утисак о својој мајци, временом је и то бледело, за следеће потомке сасвим изгубљено. Судаћи по тако душевним, племенитим и материјално боље стојећим њеним сестрама, као и сиротим девојчицама које су оне одгајиле и касније добро удомиле, Радомирка је морала бити једна велика мајка, вредна и добра жена. Али зао удес јој није допустио могућност да цветове своје плоти и срца види као честите, одрасле људе са потомцима који су у својим генима свакако понели неке особине њене, или коју црту физичког лика, о коме није остао забележен никакав видљив траг.

У неким ноћима пуног месеца, све моје че-

тири прабаке, као да однекуд тајно долазе, улазећи тихо са месечином у мој сан. И тада, кроз ноћну тмину ходе немо, у дугој колони једна за другом, забрађене црним марамама, огрнуте маглом. Погнуте над свећама које носе у рукама, силазе полако са једног високог брда, мени добро познатог. Спуштају се вијугавом стазом, мистичне и побожне попут светица са икона, ближе се ка мени која сам у сну етерична и невидљиво присутна у тој слици. Више у слутњи него што тачно знам где сам, ко сам, и зашто. А онда се из тог фантазмагоричног сна будим озарена и светла, и осећам да некоме у даљини пружам своје жељне руке, кроз модрином месечине обасјану собу.

Сада већ, сасвим уверена да све то не привиђам, и да ми доцветала дубина жудње дарује прворођену унучицу. Сада, док стишћем драгоценост телашца у наручју, нежно привијам мирисну румен њеног лица уз своје. И сатима, послушкујем ритам откуцаја маленог срца, које ме вазноси у близину анђела, чинећи обртаје казальки овог света непоновљиво величанственим.

ЗЕЛЕНО И ПЛАВО

Само зелено и плаво. У хиљаду нијанси до-
кона јулско сунце.

То је све што се може видети, са ове високе
терасе, мале позорнице наше планинске кућице.

Испод зеленила, стидљиво провирују кар-
мин-црвени кровови кућа, колико да припито-
ме егзотику овог дивљег предела.

Понад плавила, друга плавила.

Подне ће. Ни трага људскога гласа, видљи-
ва покрета.

Неприметни, сељани су још у зору замакли
иза шума и превоја.

Све до вечери, они вредно раде на својим
њивама и ливадама.

Животиње, у густој хладовини пландују.

Већ сатима, испијам ритуално своју прву,
јутарњу дозу кофеина. Плус никотина. Слушам
удивљено симфонију косова, који су пред зору
сменили хорове славуја. Својим соло деоницама
узлећу грлице, терцују заљубљене гугутке.

Детлић - удара о стабло предано. Краљев-
ским кљуном-ударалћком, даје ритам овом орке-
стрирању савршеном. Тим, заувек анонимним
виртуозима шумским, и дивама небесним.

Дан је, како би рекла песникиња Шимбор-
ска -

*Један од оних земаљских ѿренуѿака моље-
них, да ѿрају.*

Ни шта додати, нити одузети овој слици. Можда праслици, блиској нечему давно изгубљеном, рајском.

Да, заборавих. Кроз широм отворен кухињски прозор, допире присни шапат мирисног ручка, који живахно ври. Кувам га за данас. За нас двоје. Ништа нарочито. Само поврће, и поврће, зачињено опојем околног биља.

Воће за десерт биће нам гозбено изобиље. Црвене, црне и беле дивље трешње. Те сочне сунчеве нектарине што ћемо их брати, верући се планинским врхунцима, и заравнима у смирај дана.

А мој вољени, горе на спрату, спава. У сну, грли нашу ноћашњу врелину, нежно.

Чекам само да се пробуди. А онда, још сањив, са балкона ми довикне:

Хеј, добро дошла овом јуџиру, у мој сиварни живој!

Испружићу тад, своје светлосне руке. Зелене и плаве, да га додирну.

Тек, само потврде – да ово све не сањам.

Грешком, у несаници, да није неко упалио светлост у мраку.

Одвећ нагло.

О СПИСАТЕЉИЦИ

Милуника Митровић рођена је у Сечој Реци (Косјерић, Западна Србија), где је почела писати, а затим и објављивати своје прве стихове.

После основне школе у родном месту и гимназије у Ужицу, завршила је Филолошки факултет у Београду.

Објавила је књиге поезије:

Биографија душе (1996)

Старохришћанкина љубав (1997)

Додир тајне (1999)

Несавладано (2004)

Ошћис (2007)

Листови адне и грује (2010)

Потом, драму о животу и сликарству Лизе Марић Крижанић:

Пољско цвеће у белом бокалу (2004)

Поезију, књижевну критику и прозу публикује у домаћој књижевној периодици.

Зайиси на вејру (2012) прва су прозна целина, сачињена од прича и записа, који су настајали у протеклих десетак година.

Живи и ствара у Косјерићу, Земуну, Маку, као и на другим местима.

Садржај

- 7 | [Прозаиде]
9 | На уранку
15 | Цртеж
20 | *Ave*, стара пошто
28 | Вањка
33 | Сусрет
39 | Буба – *magistra vitae est*
49 | Ципелице на песку
55 | Пет синова и два кочијаша
64 | Птичице
72 | Додирни ми колено
78 | Урушена тежина
87 | Ко копа моју сенку
93 | Венчање
104 | О растанцима
109 | Влак у блату
116 | Крпице
121 | Фонтана ди Треви
126 | Одблесци златног Прага
131 | Ускрс
138 | Са вишеградских стаза
145 | Добри дух петролејке
148 | Женски времеплов – прабаке
157 | Зелено и плаво

159 | О списатељици

Захваљујући потпори добротвора

Фабрици цемента *Тийан* Косјерић

Скупштини општине Косјерић

Удружењу потомака ратника 1912-1920

„Љубомир Марић“ Косјерић

Мојим Сечоречанима

угледала је светло дана ова књига.

Милуника Митровић
ЗАПИСИ НА ВЕТРУ

2012.

Лекторка и коректорка
Тања Бјелановић

Компјутерска обрада текста и корице
Душан Бошковић

Издаје
Listak
Београд

Блог
milunika.wordpress.com

Штампа
Grafos
Пожега

Тираж
400 примерака

ISBN 978-86-905415-4-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-32

МИТРОВИЋ, Милунка, 1950-

Записи на ветру : [проза] / Милунка
Митровић. - Београд : Листак, 2012 (Пожега :
Графос). - 161 стр. ; 21 cm

Тираж 400. - 0 списатељици: стр. 159.

ISBN 978-86-905415-4-6

COBISS.SR-ID 193790220